

Emma Rantanen

**PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISEN
ESTEET JA ONNISTUMISET
PERHEHOIDON TYÖNTEKIJÖIDEN
NÄKÖKULMASTA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Emma Rantanen: Perheen jälleenyhdistämisen esteet ja onnistumiset perhehoidon työntekijöiden näkökulmasta

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Maaliskuu 2020

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Tämän pro -gradu tutkielman tarkoituksena on selvittää lastensuojelun perhehoidon työntekijöiden näkökulmasta, mitkä tekijät estävät ja mitkä edesauttavat perheen jälleenyhdistämisen onnistumista. Tutkimuksen tarkoituksena on myös lisätä tietoutta tämän hetken toimintamalleista perheen jälleenyhdistämiseksi.

Perheen jälleenyhdistämistä on tutkittu Suomessa vähän ja siksi tarve sen tutkimiselle on suuri. Tämä pro -gradu tutkielma pyrkii vastaamaan tähän tutkimustarpeeseen. Tutkimus kuuluu Pesäpuu ry:n Munperheet –hankkeeseen. Suomalaisen tutkimuksen vähäisyydestä johtuen työssä avataan myös kansainvälistä tutkimusta perheen jälleenyhdistämisestä. Tutkimuksen olennaisia ulottuvuuksia ovat vanhemman näkökulma sekä laintuoma orientaatio perheen jälleenyhdistämiseksi. Laki ohjaa perheyhteyden säilymiseen, perheen jälleenyhdistämiseen ja huostaanoton väliaikaisuuteen, mutta lasten kotiinpaluuta syntymävanhempiansa luokse tapahtuu harvoin. Vanhempien kanssa työskentely jää lapsen prosessin varjoon helposti sijaishuollon aikana.

Tutkimuksen aineisto on kerätty perhehoidon työntekijöiden teemahaastatteluin. Haastateltavia sekä tutkittavia tapauksia on yhteensä viisi ja tapaukset käsittävät seitsemän sijoitettuna ollutta lasta. Kaikissa tapauksissa perheen jälleenyhdistäminen on parhaillaan meneillään tai toteutunut lähiaikoina. Laadullisen tutkimuksen aineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalysin keinoin.

Tulosten mukaan perheen jälleenyhdistämistä estävinä tekijöinä näyttäytyy sosiaalityön suunnitelmallisuuden puute ja se, että huostaanoton syyt eivät pääse poistumaan eikä vanhempien kuntoutustarpeisiin kyetä vastaamaan. Puolestaan perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen tekijöinä nähdään suunnitelmallisen sosiaalityön lisäksi se, että huostaanottoa edeltäneet tilanteet paranevat, yhteistyö eri osapuolten kesken on toimivaa ja perheyhteys säilyy lapsen sekä vanhemman välillä.

Tutkimustulokset vahvistivat aiempaa tutkimustietoa perheen jälleenyhdistämisestä. Perhehoidon kehittämiseksi, vastaamaan perheen jälleenyhdistämisen haasteeseen, tutkimus tuo esiin kehitysehdotuksensa. Perheyhteisö-, perhesensitiivinen- ja systeeminen malli, jossa koko lapsen perhekokonaisuus otetaan huomioon sijoituksen alusta alkaen.

Avainsanat: Lastensuojelu, perheen jälleenyhdistäminen, lastensuojelun perhehoito

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Emma Rantanen: Preventing and enabling factors in family reunification from social- and foster care workers point of view

Master 's Thesis

University of Tampere

Social work

March 2020

Supervisor: Hannele Forsberg

The purpose of this master's thesis is to clarify from social- and foster care workers point of views, what are the preventing and enabling factors for family reunification. The research also aims to increase awareness of the current operating models and ways of working in family reunification.

Research in Finland for family reunification is very limited and therefore there is a need for furthered research and investigation in this context. This master's thesis aims to satisfy this need. This research is part of Pesäpuu ry's Munperheet -project. Due to the limited nature of family reunification research in Finland, this thesis also brings in insights from international research around family reunification. Relevant factors in this research are parental point of view and regulatory factors that affect family reunification. Regulatory factors guide towards keeping the biological family connections, family reunification and temporary nature of child custody, but in reality, reunification to biological family rarely happens. When the child is put into custody social work focuses on the child's agenda and not so much on the parents agenda.

Material for this research is collected by interviewing five social- and foster care workers. Interviews were conducted with semi-structured interviews focusing on themes. In total five cases were collected, that included seven children. In all the cases family reunification has been executed recently or it was ongoing. Qualitative research material is analyzed by using material originated content analysis methodology.

Research concludes that preventing factors for family reunification are lack of planning of social work, and the reasons set for child custody in the first place are not resolved and the rehabilitation needs of parents can't be met. Enabling factors for family reunification are structured planning of the social work, the reasons for putting the child in protective custody are resolved, and the work between all the participants is functioning and the biological family connection to the child remains.

Research findings support and confirm earlier research from family reunification. This research also offers suggestions to tackle the current challenges of family reunification. Family community-, family sensitivity-, and systematic model is proposed, where the whole family and all participants are considered and involved, starting from the first moment when child is put into custody.

Keywords: Child welfare, foster care in child protection, family reunification

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO.....	1
2.	LASTENSUOJELU JA PERHEHOITO.....	4
	2.1 Lastensuojelun toimenpiteet ja jälleenyhdistämisen normatiivinen perusta ..	4
	2.2 Perhehoito.....	8
3.	PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMINEN	10
	3.1 Vanhemman näkökulma.....	11
	3.2 Perheen jälleenyhdistäminen ja sen jälkeinen sijoitus	17
	3.3 Perheen jälleenyhdistämistä haastavat tekijät	21
	3.4 Perheen jälleenyhdistämistä edistävät tekijät	25
4.	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
	4.1 Työntekijöiden teemahaastattelut tutkimusaineistona.....	29
	4.2 Tutkimusasetelma.....	31
	4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi analyysimenetelmänä	32
	4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	34
5.	PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISEN ESTEET JA ONNISTUMISET	37
	5.1 Tapausten taustatiedot	37
	5.2 Perheen jälleenyhdistämisen esteet	39
	5.2.1 Lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelma.....	39
	5.2.2 Suunnitelmallisen sosiaalityön puute	41
	5.2.3 Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyys	43
	5.3 Perheen jälleenyhdistämisen onnistumiset.....	46
	5.3.1 Vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyö	46
	5.3.2 Lapsen ja vanhemman yhteydenpito	48
	5.3.3 Vanhemman ja lapsen elämäntilanteen paraneminen	49
	5.3.4 Suunnitelmallinen sosiaalityö	52
6.	KOHTI VAIKUTTAVAA PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISTÄ	54
	LÄHTEET	59
	LIITTEET.....	65

1. JOHDANTO

Tutkin perheen jälleenyhdistämistä perhehoidossa, koska minulla on oma kiinnostus aiheeseen. Olen toiminut aiemmin lastensuojelun avopalveluissa sosiaalityöntekijänä ja vastikään perhehoidon sosiaalityöntekijänä, jonka vuoksi mielenkiintoni aiheeseen on kasvanut. Vuoden työskentelyni perhehoidossa on tuonut minulle käytännön näkökulmaa aiheeseen ja näenkin roolini sosiaalityöntekijänä tutkimallani kentällä vahvistaneen myös tutkijanorientaatiotani aiheeseen. Näen oman roolini tutkijana sosiaalityön sisällä olevana, mutta pyrin tiedostamaan ennako-oletukseni tutkimusta tehdessäni.

Näen aiheen olevan tärkeä ja ajankohtainen sillä huostaanotot ja kiireelliset sijoitukset Suomessa ovat lisääntyneet. Sijoitus on aina sekä inhimillisesti että taloudellisesti raskas prosessi. Myös kotiin palaaminen ja sen valmistelu on tehtävä huolella ottaen huomioon lapsen etu. Tärkeää on huomioida myös prosessi huostaanoton päättämisestä sekä lapsen hyvinvoinnin ja pysyvien ihmissuhteiden että kansantalouden kustannusten näkökulmasta. Yleinen huomio on kiinnittynyt pääasiassa huostaanottoihin ja niiden mahdollisiin ennaltaehkäisykeinoihin, mutta huomionarvoista on myös, miten tavoite perheen jälleenyhdistymisestä toteutetaan ja milloin lapsen on mahdollista palata syntymäkotiinsa sijoituksen jälkeen. Tärkeää on selvittää, miten hyvällä suunnitelmallisella perheen jälleenyhdistämistyöllä sijoituksen alusta loppuun, voidaan päästä lapsen kannalta pysyviin ratkaisuihin. Olennaista tämän tutkimuksen kannalta on, että perheen jälleenyhdistämistä tapahtuu hyvin harvoin etenkin perhehoidossa, vaikka lain mukaan huostaanoton tarvetta ja perheen jälleenyhdistämistä on arvioitava vähintään kerran vuodessa. Olenkin siksi kiinnostunut selvittämään, mitkä tekijät antavat edellytykset perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi, jotta onnistuneita perheen jälleenyhdistämiä voitaisiin saada lisää perhehoidon puolelle.

Määrällisesti tiedetään, että huostaanottoja puretaan prosentuaalisesti hyvin vähän. Esimerkiksi vuonna 2017 Suomessa oli 10 526 huostaan otettua lasta ja vuonna 2016 huostaanottoja purettiin ainoastaan 425 lapsen kohdalla, josta perhehoidossa huostaanottoja purettiin vain 99 eli 2% kaikista sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista (Tilastoraportti 2018a). Laadullisesti ei kuitenkaan tiedetä tarkkaan, mistä asioista johtuen lasten ja nuorten huostaanottojen purkamisia

perhehoidossa tapahtuu hyvin vähän eivätkä tilastot kerro suoraan, kuinka monta huostaanotonpurkua on suunnitelmallisia perheen jälleenyhdistämisiä.

Lastensuojelulain mukaan huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja on voimassa siihen saakka, kunnes huostaanoton ja sijaishuollon tarve lakkaa (Lastensuojelulaki 2007/417 § 47). Lain perusteella huostaanotto nähdään siis väliaikaisena ratkaisuna, jonka tavoitteena on erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle ja hänen perheelleen sekä lapsen etu huomioiden perheen jälleenyhdistämisen tavoite (Lastensuojelulaki 2007/417 § 30). Laadullisella tutkimuksella perheen jälleenyhdistämisen tematiikassa on selvästi paikkansa ja tarpeensa. Kvalitatiivisella tutkimuksella on mahdollista päästä käsiksi niihin syihin, miksi suunnitelmallisia perheen jälleenyhdistämisiä perhehoidossa tapahtuu varsin vähän lain velvoitteesta huolimatta ja toisaalta päästä käsiksi niihin tekijöihin, joita perhehoidossa tehdään tai jätetään tekemättä perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen edistämiseksi.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille perhehoidon työntekijöiden näkökulmasta, miten perheen jälleenyhdistäminen toteutetaan perhehoidossa, ja lisätä tietoutta tämän hetken toimintatavoista perheen jälleenyhdistämisten edistämiseksi. Tavoitteena on selvittää ja keskittyä perheen jälleenyhdistämistä edesauttaviin tekijöihin, mutta myös tuoda esille toimimattomia tekijöitä sosiaalityössä. Näen tärkeäksi tuoda esille hiljaista tietoa perhehoidon työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista perheen jälleenyhdistämisessä. Aiempi suomalainen tutkimus on keskittynyt enemmänkin sijoitettujen lasten, sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kokemuksiin perhehoidosta, mutta työntekijöiden kokemukset ovat jääneet vähälle huomiolle tutkimuksen kentässä. Näen työntekijöiden näkemykset perhehoidon kentällä tärkeänä tutkimuskohteena, sillä työntekijöillä on hyvin laaja kuva monimutkaisesta perhehoidosta ja keskenään hyvin erilaisista sijoitusprosesseista.

Ylipäätään perhehoitoa ja perheen jälleenyhdistämistä perhehoidossa ei ole Suomessa tutkittu paljoa aiemmin, joten näen tutkimuksellani olevan selvästi painoarvoa ja tarvetta. Ajankohtaisesti kiinnostus aiheeseen on tutkimuksellisesti herännyt, sillä muun muassa Pesäpuu ry:ssä on käynnistynyt syksyllä 2017 hanke nimeltään Munperheet -Kohti suunnitelmallista perheen jälleenyhdistämistä. Hankkeen tavoitteena on muun muassa edesauttaa lapsen edun mukaisten perheen jälleenyhdistämisten lisääntymisessä lastensuojelun perhehoidossa sekä luoda suunnitelmallinen työmalli perheen jälleenyhdistämiseen. Myös oma tutkimukseni on osa laajempaa Pesäpuun tutkimushanketta.

Tässä tutkimuksessa en ajattele, että perheen jälleenyhdistäminen on aina lapsen etu ja hänen parhaakseen, mutta perheen jälleenyhdistäminen on lain tavoite, ja sen mahdollinen toteutuminen pitää valmistella kattavasti ja ottaa huomioon perhehoidon sosiaalityössä sijoituksen eri vaiheissa. Olen myös kiinnostunut siitä, miksi perheen jälleenyhdistämissä perhehoidossa tapahtuu niin vähän ja miten perhehoidossa voidaan lisätä lapsen edun mukaisten, suunnitelmallisten perheen jälleenyhdistämisten edellytyksiä. Toivon saavani tällä tutkimuksellani lisää tietoutta hyvistä toimintamalleista sekä toimimattomista tekijöistä, mitä on jo olemassa perheen jälleenyhdistämiseksi.

Näen myös syntymävanhempien roolin tutkimuksessani tärkeänä tekijänä liittyen perheen jälleenyhdistämiseen. Sen vuoksi olen huomionut vanhemman näkökulman tutkimukseni lopussa esittelemässäni koonnissa, jossa tulkitseen aihetta tämän ja aiemman tutkimuksen pohjalta, sekä tuon esille mahdollisia kehitysideoita. Toivon lisäksi tutkimukseni ainakin herättävän pohtimaan sosiaalityön nykymalleja sekä avaavan katseen uudentlaisille mahdollisille orientaatioille.

2. LASTENSUOJELU JA PERHEHOITO

Tässä luvussa käsittelen lastensuojelua, perhehoitoa ja perheen jälleenyhdistämistä lain, tilastojen ja ilmiön valossa. Tutkimuksessani tarkoitan perheen jälleenyhdistämisellä huostaanotettujen lapsien ja heidän biologisten vanhempiensa perheen yhdistämistä sijoituksen jälkeen. Keskityn työssäni perheen jälleenyhdistämiseen nimenomaan perhehoidon puolella. Tarkastelen siis sekä sijaisperheisiin että ammatilliseen perhekotihoitoon sijoitettujen lasten prosesseja ja jätän tutkimuksestasi siten pois laitoshoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten tutkimisen. Suomessa perhehoidossa ja laitoshoidossa voi työskennellä eri työntekijät, joten rajaan tutkimukseni vain perhehoidon työntekijöiden kokemusten tarkasteluun.

2.1 Lastensuojelun toimenpiteet ja jälleenyhdistämisen normatiivinen perusta

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan asiakassuunnitelman tekemisen ja avohuollon tukitoimien järjestämisen muodossa. Lastensuojeluun kuuluu lisäksi lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niiden aikainen sijais- ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 §.)

Vuodesta 2012 alkaen lapsen sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoitona. Lain mukaan laitoshoitoon nähden perhehoito on sijoitetulle lapselle ensisijainen sijaishuollon muoto. Lapsen sijaishuolto voidaan toteuttaa laitoksessa ainoastaan silloin, jos sitä ei ole lapsen edun mukaisesti mahdollista järjestää riittävien tukitoimien avulla toisaalla. (Hallituksen esitys eduskunnalle 2010.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin (2018b, 5) mukaan perheisiin sijoitettujen lasten osuus on kasvanut vuoden 2012 uuden lastensuojelulain voimaantulon jälkeen. Tästä kertoo tilasto siitä, että huostassa olleista lapsista 49 prosenttia oli sijoitettu perhehoitoon vuoden 2011 lopussa ja vuonna 2017 vastaava osuus oli 56 prosenttia. Näistä perhehoitoon sijoitetuista runsas 13 prosenttia oli sijoitettuna sukulaisten ja läheisten perheisiin. Ammatilliseen perhekotihoitoon puolestaan oli sijoitettuna saman verran lapsia kuin sukulaisten ja läheisten luokse. Laitoksissa sen sijaan oli 26% prosenttia huostaanotetuista lapsista vuoden 2017 lopussa. (Emt. 2018b, 3–8.)

Vuonna 2017 kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 17 956 lasta. Verrattuna vuoteen 2016, sijoituksessa olleiden lasten määrä kasvoi 3 prosenttia. Sijoitettujen lasten ja nuorten lukumäärän kasvu johtui pääasiassa kiireellisten sijoitusten lisääntymisestä. Vuonna 2017 kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli 4 081, mikä on vuoteen 2016 verrattuna 15 prosenttia enemmän. Huostassa olleiden lasten lukumäärä puolestaan pysyi vuonna 2017 vastaavana, ollen yhteensä 10 526 lasta. Täytyy kuitenkin huomioida, että sijoitettu lapsi saattaa sisältyä sekä kiireellisen sijoituksen että huostassa olleiden tilastolukuihin, sillä lapsella saattaa saman vuoden aikana olla useita erimuotoisia sijoituksia. (Tilastoraportti. 2018b, 3–8.) Heino (2009, 54) korostaa vielä, että vuoteen 2007 mennessä sijoitettujen lasten määrä oli kasvanut tasaisesti joka vuosi kuluneen viidentoista vuoden ajan. Vuonna 1992 sijoitettuna olleita lapsia oli alle 10 000 ja puolestaan vuonna 2007 yhteensä 16 059. Eniten ovat lisääntyneet teini-ikäisten lasten sijoitukset. (Emt. 2009, 55–57.)

Huostaanotto on aina toistaiseksi voimassa, siihen saakka, kun huostassapidolle ja sijaishuollolle ei ole enää tarvetta. Huostaanottoa ei saa kuitenkaan lakkauttaa, mikäli se on lapsen edun vastaista. Huostaanoton lakkaamisesta päätettäessä lapsen etua arvioidaan huomioiden sijaishuollon kesto, lapsen sekä sijaishuoltoa antavan välinen kiintymyssuhde, lapsen sekä syntymävanhemman välinen suhde ja lapsen oma mielipide asiasta. Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuus ja huostassapidon jatkaminen tai lakkaaminen tulee lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän arvioida vuosittain asiakassuunnitelman teon yhteydessä sekä lapsen tai huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai muutoin sen osoittautuessa tarpeelliseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 47 §.) Muodollisesti pysyvä huostaanotto ei ole Suomessa mahdollista, ja se tarkoittaa jatkuvaa arviointia huostaanoton tarpeesta ja perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuudesta. Tästäkin huolimatta sijoitetut lapset ovat usein huostassa vuosia. (Pösö 2016, 20.)

Profiililtaan sijaisperheisiin sijoitetut lapset ovat pääsääntöisesti alle kouluikäisiä ja heillä on kroonisia terveysongelmia tai käytösongelmia. Sen lisäksi he tulevat usein eroperheistä, jossa on ollut perheväkivaltaa ja lasten laiminlyöntiä sekä vanhempien mielenterveysongelmia ja päihteiden liikkäyttöä. (Valkonen & Janhunen 2016, 39.) Myös Mikkonen (2008, 39) korostaa perhehoitoon sijoitetuista lapsista yli puolella olevan jokin pitkäaikainen vamma tai sairaus, joka liittyi tavallisimmin psyykkisen hyvinvoinnihäiriöihin, neurologisiin sairauksiin ja kehitysviivästyksiin. Perhesijoituksissa lapsista alle neljäsosa kävi erityisluokkaa ja noin kymmenesosa kävi terapiassa tai sai hoitoa psykiatrian poliklinikoilta tai perheneuvoloista.

Yleisin huostaanoton peruste oli vanhempien päihteiden käyttö, toiseksi tavallisin vanhempien sairaus ja kolmanneksi merkittävin lapsen hoidon laiminlyöminen. Suurin osa lapsista oli sijoitettu alle kolme vuotiaana perhehoitoon. (Emt. 2008, 39, 13.)

Hiitola (2009) on tutkinut vuonna 2007 lakkautettuja huostaanottoja sosiaalityöntekijöiltä kerättyjen kyselyaineistojen avulla. Tutkimuksen mukaan huostaanottojen syinä oli useimmiten vanhemmuuden puutteet ja jaksamattomuus sekä perheristiriidat. Sijoitetuilla lapsilla oli ollut keskimäärin kolme sijaishuoltopaikkaa sijoitushistoriansa aikana. Lapsen ollessa sijoitettuna perhevaltaisesti eli suurimmaksi osaksi perheisiin sijoitettuna, huostaanoton lakkauttaminen oli vähäisempää alaikäisenä kuin niillä lapsilla, joiden sijoitushistoria oli ollut laitosvaltainen. Vain 15% perhevaltaisen sijoitushistorian omaavista ja 48% laitოსvaltaisesti sijoitetuista lapsista kokivat huostaanoton lakkauttamisen alaikäisenä. Alle 3-vuotiaana sijoitetut lapset kokivat todennäköisimmin perhevaltaisen sijoitushistorian ja heidän sijoituksensa kesti vuosina kaikista pisimpään muihin ikäluokkiin verrattuna. Kaikilla sijoitetuilla lapsilla oli keskimäärin 4,1 sosiaalityöntekijää koko sijoituksen aikana. Alaikäisenä kotiutuvat lapset on ensimmäisen kerran sijoitettu nuorempana kuin ne lapset, jotka jatkavat täysi-ikäisyyteen asti sijaishuollossa. (Emt. 2009, 17–19.)

Hiitolan (2009, 19) mukaan lasten sijoitusten suurien määrien syinä on noin 50% tapauksista se, että lapsi on sijoitettu ennen pitkäaikaista sijaishuoltopaikkaansa päivystävään yksikköön. Näin lapsilla on joka tapauksessa jo kaksi sijaishuoltopaikkaa, vastaanottoyksikkö tai kriisiperhe sekä pitkäaikainen sijaishuoltopaikka. Toisena syynä Hiitola (2009, 19) näkee sijaishuoltopaikkojen määrän taustalla olevan sijaishuoltopaikkojen kykenemättömyyden vastata lapsen tarpeisiin. Sijoitus katkeaa näissä tapauksissa noin 40% sijaishuoltopaikan vaihtumisista. Ketola (2008, 28) huomauttaa lapsen ensimmäisen sijoituksen olevan avohuollon sijoitus suurimmassa osassa tapauksista. Näin ollen, mikäli avohuollon sijoitukset kiireellisten sijoitusten lisäksi lasketaan mukaan lasten sijoitushistoriaan, sijoituksia lapsilla voi olla montakin.

Vuonna 2008 voimaantulleessa lastensuojelulaissa (417/2007) tuodaan esiin huostaanoton väliaikaisuus ja perheen jälleenyhdistämistavoite. Lain 4 § perusteella sijaishuollon aikana pitää huomioida lapsen edun mukainen tavoite perheen jälleenyhdistämisestä ja lain 30 § mukaan lapselle on laadittava asiakassuunnitelma, johon tulee kirjata, millaisin keinoin tavoite perheen jälleenyhdistämisestä toteutetaan. Lastensuojelulaissa korostetaan myös sijoitetun

lapsen ja hänen syntymävanhempansa sekä lapsen ja hänen läheisten ihmissuhteidensa tukemista ja yhteydenpidon ylläpitämistä (Lastensuojelulaki 417/2007, 54 §).

Perheiden oikeus perhe-elämänsuojaan ja yhteydenpitoon keskenään tulee hyvin vahvasti esiin lainsäädännön lisäksi yleissopimuksista. Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan kahdeksan periaatteena on, että jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus yksityis- ja perhe-elämään. Myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus painottaa, ettei lasta saa erottaa syntymävanhemmistaan tahdonvastaisesti, ellei se ole lapsen edun mukaista. YK:n sopimus korostaa myöskin vanhemmistaan erossa olevien lapsien oikeutta pitää henkilökohtaisia suhteitaan yllä biologisten vanhempiensa kanssa, ellei se ole lapsen edun vastaista (YK 1991, 9 artikla). YK:n sopimus tunnustaa myös vanhemmat ensisijaisesti vastuussa olevina lapsen kasvusta ja kehityksestä niin, että vanhempien toimintaa määrittää lapsen etu (YK 1991, 18 artikla). Lastensuojelulaki, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus painottaa perheiden yhdessä pysymistä, yhteydenpidon säilymistä ja perheen jälleenyhdistämistä lapsen etu huomioiden. Perhe-elämänsuojaa sekä oikeutta yhteydenpitoon vanhemmistaan erossa olevan lapsen ja syntymävanhemman välillä ja sitä kautta perheen jälleenyhdistämiseen on selvä vahva lain ja yleissopimuksien velvoite. Edellä esitetyistä velvoitteista huolimatta lapsella on aina oikeus suojeluun ja hoivaan sen ollessa lapsen etu (Lastensuojelulaki 417/2007, 40 §).

Lainhenki on ollut vaikuttamassa myös tämän tutkimuksen inspiraationa, vaikka perheen yhdistämiseksi lastensuojelukäytännöt tosiasiallisesti ovatkin moninaisia. Perheen jälleenyhdistäminen uudistuneen lain hengessä on kuitenkin selvästi lisännyt näkyvyyttään sijoituksen sosiaalityössä. Mikään lakipykälä ei voi siirtyä suoraan käytäntöön, vaan ottaa oman aikansa, että uudenlaisia toimintatapoja ja -malleja saadaan luotua sijaishuoltoon perheen jälleenyhdistämiseksi. Näen, että lain orientaatio ja sitä kautta muutos sekä sosiaalityössä ja asiakkaiden ajatusmalleissa alkavat pikkuhiljaa muuttua, eikä huostaanottoa enää nähdä niin lopullisena ratkaisuna vaan niin, että perheen jälleenyhdistäminen kulkee sijoituksen alusta alkaen tavoitteena sekä työntekijöiden että asiakkaiden näkökulmasta.

2.2 Perhehoito

Perhehoidon tutkimusta on tehty Suomessa varsin vähän. Perhehoidosta tarvittaisiin Valkosen (2008, 118) mukaan enemmän kokoavaa tutkimusta. Hajanaista tutkimusta on saatavilla, mutta perhehoito näyttäytyy siksi epämääräiseltä. Lähtökohtana tutkimuksessani on käsitellä nimenomaan perhehoidossa tapahtuvia perheen jälleenyhdistämisii. Tämän vuoksi avaan tässä osiossa hiukan perhehoidon tematiikka.

Perhehoito on Suomessa ensisijainen sijoitusmuoto muihin sijoitusmuotoihin nähden. Mikäli lapsen sijoitusta ei voida perhehoidossa järjestää, vasta sen jälkeen muut vaihtoehdot voi ottaa huomioon. Perhehoito on sijoitusmuodoltaan kodinomainen ja sen tarkoituksena on olla kuntouttavaa hoivaa, jossa sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen välille pyritään löytämään aito kiintymyssuhde. Perhehoidon tarkoituksena on monesti jollain tapaa traumatisoituneen lapsen hoito ja peruselämänpiirin järjestäminen. Biologisten vanhempien toiveet otetaan aina huomioon perhehoitoa suunniteltaessa sekä perhehoidon edetessä. Sijaisvanhempien tulee toimia yhteistyövelvoittein biologisten vanhempien kanssa ja sosiaalityön muun muassa tukea lapsen yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin sekä tukea sijaisvanhempia perhehoidon toteuttamisessa.

Perhehoidossa sijaisvanhemmat käyvät ennakkovalmennuksen ennen ryhtymistään sijaisvanhemmaksi ja lisäksi sijaisvanhemmat solmivat kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen sijoituksen alkaessa. Sijaisperheeltä ei vaadita mitään erikoisosaamista ryhtyäkseen enintään neljän lapsen hoitamiseen. Perhehoitoa voidaan järjestää myös ammatillisena hoitona, jolloin hoitajalta edellytetään ammatillista koulutusta ja riittävää kokemusta. Ammatillisena perhehoitona voidaan huolehtia enintään seitsemästä hoidettavasta. (Ketola 2008, 19–21, 121.) Perhehoidon etuina on, että se mahdollistaa lapsen perheenjäsenyyden ja pysyvät ihmissuhteet sekä elinympäristön. Perhehoito on myös kodinomaisuutensa lisäksi kustannustehokas ratkaisu kodinulkopuolelle sijoittamisesta. (Emt. 2008, 22.)

Sijoituksilla pyritään turvaamaan lapselle turvallinen kasvuympäristö ja pysyvät ihmissuhteet (Känkänen 2009, 235). Valkosen (2008, 109) mukaan lapsen perustarpeet pystytään tyydyttämään paremmin perhehoidossa kuin laitoshoidossa. Pääosin sijoitetut lapset kokivat sijaisperheensä perheenään (Emt. 2008, 110). Toisaalta (Hämäläinen 2012, 179) tuo esiin

eriävän näkökulman, jonka mukaan sijoitetut lapset eivät kokeneet heillä olevan pysyvää kotia, ja lapset toivat esiin biologisen perheensä ensisijaisuuden. Aina lapsen kiintyminen sijaisperheeseen ei ole mahdollista, ja väliaikaisuuden tunne heikentää lapsen mahdollisuutta kiintyä sijaisperheeseen. Lapsella voi olla tilanne, että syntymävanhempi ei ole antanut lupaa kiintyä sijaisperheeseen, tai lapsi on niin traumatisoitunut, että kiintyminen aikuiseen on vaikeaa. (Tuovila 2008, 48–49.) Pösö (2016, 20) painottaakin huostaanoton väliaikaisuuden olevan haaste etenkin sijoituksille, joissa todellisuudessa ei ole kuitenkaan kyse väliaikaisesta huostaanotosta.

Perhesijoituksen katkeamisia tapahtuu vähän ja tutkimusta niistä on tehty niukasti. Valtakunnallisesti vuonna 2004 noin 7% kaikista pitkäaikaisessa perhehoidossa sijoitetuista lapsista muuttaa pois sijaisperheestään vuoden aikana. Huomionarvoista on, että noin kolmasosa sijoituksen katkeamisen kokeneista lapsista muuttaa biologisen äitinsä luokse ja kaksikolmasosaa uuteen sijaisperheeseen, laitokseen tai itsenäiseen asumiseen. (Janhunen 2008, 126–135.) Merkittävää kuitenkin on, että vajaalla puolella lapsista, jotka kotiutuivat sijoituksen katkeamisen seurauksena, todettiin, ettei kotitilanne olisi parantunut lainkaan. Saattoi olla, että lapsen kotiutuminen oli paras mahdollinen ratkaisu sijoituksen katkeamisen jälkeen, vaikkei päätös optimaalinen ollutkaan. Kuitenkin yli puolella biologisen äitinsä luokse kotiutuneella lapsella vanhemman tilanne oli parantunut, lapsen ja vanhemman yhteydenpito oli ollut säännöllistä sijoituksen aikana, sijoitus oli kestänyt kahdesta kolmeen vuotta ja lapsi oli alakouluikäinen. Näissä tapauksissa lapsen yhteys sijaisvanhempiin ei usein katkennut sijoituksen loppumisen jälkeen, äideillä ei ollut mielenterveysongelmia ja lapset arvioitiin hiukan tavallista terveemmäksi sekä lapsen sukulaisverkosto oli aktiivisempaa kuin lapsella normaalisti. (Emt. 2008, 136.)

3. PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMINEN

Perheen jälleenyhdistämisen tutkiminen perhehoidossa on ollut vähäistä Suomessa. Kansainvälistä tutkimusta perheen jälleenyhdistämisestä löytyy, mutta tutkielmassani huomioin sen, että hyvinvointi- ja lastensuojelujärjestelmien sekä poliittisen ilmapiirin ja kulttuurierojen johdosta, suomalainen tutkimus antaa relevanttia ja keskenään vertailtavaa tutkimustietoa omien tutkimusteni tulosten kanssa.

Keskityn siis suomalaiseen tutkimukseen, vaikka sitä löytyykin vähän, mutta aiheeseen sisälle pääsemiseksi näen tarkoituksenmukaisena avata myös kansainvälistä aiempaa tutkimusta perheen yhdistämiseen liittyen. Huomioitavaa on, että perheen jälleenyhdistämisen tutkimuksen vähäisyyden vuoksi osa suomalaisesta aiemmasta tutkimuksesta koostuu tehdyistä selvityksistä ja raporteista aiheeseen liittyen. Tutkielmani pääpaino on nimenomaan perheen jälleenyhdistämisen onnistumis- ja estetekijöissä, joten tästäkin näkökulmasta pyrin avaamaan ymmärrystä aiheeseen.

Tässä luvussa keskityn perheen jälleenyhdistämisen aiempaan suomalaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen. Olen jaotellut aiemmat tutkimukset neljän kategorian alle. Ensimmäisenä esittelen vanhemman näkökulmaa, toiseksi perheen jälleenyhdistämisen jälkeistä sijoitusta, kolmanneksi perheen jälleenyhdistämisen estäviä tekijöitä ja viimeiseksi perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen elementtejä. Tuon tässä luvussa esiin suomalaista ja kansainvälistä aiempaa tutkimusta limittäin. Myös vanhemman näkökulma ja perheen jälkeinen sijoitus kappaleissa esiintyy perheen jälleenyhdistämistä estäviä ja edesauttavia tekijöitä, mutta olen nostanut ne omiksi kappaleikseen niiden keskeisyyden vuoksi.

Mikkonen (2008, 19) kertoo, että kaikista noin 700 Helsingin perhehoitoon sijoitetusta lapsesta kotiutui biologisen perheensä luo vuonna 2007 yhteensä neljä lasta. Tavallisempaa oli muuttaa toiseen sijaisperheeseen tai laitokseen kuin kotiutua syntymävanhempiansa luokse. Hyvin yleistä oli, että lapset sijoitettiin alle kolme vuotiaina ja, että sijoitukset kestivät pitkään. Noin puolet sijoituksista kesti yli viisi vuotta ja neljäsosa sijoituksista kesti yli 10 vuotta. Kansainvälisesti perheen jälleenyhdistämisää tapahtuu huomattavasti enemmän kuin Suomessa, ja Wulzcynin (2004) mukaan suurin osa sijoituksista päättyy perheen jälleenyhdistämiseen.

Hyvinvointijärjestelmien eroista yksi selkeä on myös se, että Suomessa ei juurikaan käytetä lastensuojelullista adoptiota, sillä adoptio ei kuulu lastensuojelulain mukaisiin sijoitusmuotoihin niin kuin osassa muista maista. Lastensuojelullisia adoptioita tapahtuu Suomessa hyvin vähän ja ne kohdistuvat lähinnä vauvaikäisiin lapsiin. (Laine, Pösö & Ujula 2018, 207.) Suomessa ei myöskään suunnitella pysyvää ratkaisua sijoitetulle lapselle niin kuin muissa Pohjoismaissa, joissa noin kahden-kolmen sijoitusvuoden jälkeen voidaan käyttää adoptiota sekä pakkoadoptiota ja Ruotsissa lisäksi huoltajuudensiirtoa (Kuokkanen 2018, 5–7). Myös Skivenes ja Tefre (2012) ovat tutkineet lastensuojelun työntekijöiden suhtautumista pakkoadoptioon Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Norjassa. Heidän mukaansa suurin osa tutkimukseen osallistuneista työntekijöistä suosi pakkoadoptiota, mutta norjalaisista vajaa puolet ei tukenut tätä. Kaikissa maissa adoptiota perusteltiin lapsen pysyvien olojen ja kiintymyssuhteiden turvaamisella. Maakohtaisiin eroihin tulkittiin vaikuttavan keskenään erilaiset lainsäädännöt ja politiikat. Voidaankin todeta adoption olevan moninäkökulmainen asia, maiden välillä eri tavoin käytetty ja perusteltu toimenpide. Myös Suomessa Toimiva lastensuojelu -työryhmä on esittänyt loppuraportissaan puoltavan kantansa mahdollisuudesta pysyvään huostaanottoon (STM 2013).

Perheen jälleenyhdistäminen Suomessa on harvinaista lainhengestä huolimatta. Suurin osa sijoituksista kestää pitkään ja sijaishuollon päättymisen yleisin syy on täysi-ikäistyminen (Eronen 2013, 50–52). Sekä perheen jälleenyhdistäminen että adoptio ovat lastensuojelussa vähäisiä. Myös hallinto-oikeudenpäätökset huostaanoton jatkamisesta kertovat siitä, että lastensuojelussa ja oikeustasolla tulkitaan lakia yhtenäisesti ja päätökset kulkevat linjassa keskenään. Hallinto-oikeuden päätöksistä 85% huostaanotoista jatkettiin sosiaalitoimessa tehdyn päätöksen mukaisesti (Pösö, Toivo & Kalliomaa-Puha 2019, 235).

3.1 Vanhemman näkökulma

Ymmärrys vanhemmista, vanhempien tilanteista ja heidän tukemisestaan liittyy vahvasti perheen jälleenyhdistämiseen ja sen tutkimukseen. Ilman vanhemman näkökulmaa perheen jälleenyhdistäminen voi olla haastavaa. Tuon tässä luvussa esiin biologisen vanhemman näkökulman, ja huomioin sen kuuluvan myös perheen jälleenyhdistämisen este- ja onnistumistekijöihin merkittävänä yksittäisenä teemana.

Suomalaisessa tutkimuksessa on tuotu esille, että vanhemmat eivät saa tarvitsemaansa tukea lapsen sijoituksen jälkeen (esim. Pitkänen 2011; Hoikkala & Heinonen 2013; Marjomaa & Laakso 2010). Myös Vanhasen (2014, 34) ja Aarnion (2016, 314) mukaan vanhemmat eivät koe tulevansa kuulluksi lapsen sijoitukseen liittyen. Esimerkiksi lapsen asiakassuunnitelmaneevotteluissa tai ylipäättään vanhemmat kokivat omat vaikutusmahdollisuutensa lapsensa sijoitukseen vähäisenä. Mikäli vanhemmat kertoivat mielipiteitään, niillä ei tuntunut olevan väliä. (Vanhanen 2014, 34.)

Balsells, Pastor, Molina, Fuentes-Pelaez ja Vazquez (2017) tuovat esiin, että vanhemprien tukeminen on yksi tärkeimmistä tekijöistä perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi. Vanhemprien, lasten ja työntekijöiden haastatteluja sisältävän tutkimuksen mukaan vanhemmat tarvitsevat sekä virallista tukea lastensuojelusta että muista sosiaalipalveluista, epävirallista sosiaalista tukea sekä virallisen ja epävirallisen tuen päällekkäisyyttä. Nämä tukimuodot yhdessä pystyvät kattamaan vanhemprien henkilökohtaiset tarpeet, rakenteellisen muutoksen vaatimat tarpeet ja vanhemmuuden kehittymisen tarpeet. Tutkimuksen mukaan yhdenlainen tuki ei riitä, vaan moninainen tuki on tarpeen perheen jälleenyhdistämiseksi. (Emt. 2017, 8–12.)

Balsells ym. (2014) ovat tutkimuksessaan löytäneet kaksi perheen jälleenyhdistämistä edistävää tekijää. Yhtenä tekijänä oli se, että vanhemmat ymmärtävät ja hyväksyvät huostaanoton ja sen syyt, myös oman roolinsa syiden taustalla sekä perheen jälleenyhdistämisen prosessin. Tutkimuksen mukaan vain harvat vanhemmat pystyvät hyväksymään omaa rooliaan vanhempnana huostaanoton syitä pohdittaessa, vaan syyttävät olosuhteita huostaanotosta. Perheen jälleenyhdistämistä ajatellen kuitenkin se, että vanhempi pystyy muuttamaan ajattelutapansa huostaanoton syistä myös vanhemmuuden puutteiden huomiointiin, ja sitä kautta mahdollistuu sekä vanhemmuuden että olosuhteiden kehittyminen. Toisena tekijänä nähtiin vanhemprien voimaantuminen, johon koettiin pääsevän muun muassa vanhemman osallistumisella lapsen elämään ja pitämällä säännöllistä yhteyttä, niin sosiaalityön kuin sijaisperheen tai sijaishuollostavastaavien kanssa. Tähän aspektiin liittyen vanhemmat toivoivatkin enemmän seurantatapaamisia, henkilökohtaista kontaktia, kotikäyntejä ja neuvontaa. (Emt. 2014, 817–820.)

Tutkimukseni kannalta mielekästä on huomioida biologisten vanhempien rooli ja tilanteet perheen jälleenyhdistämisessä. Biologisten vanhempien tilanteet siinä missä sijoitetun lapsen tai nuorenkin tilanteet voivat olla moninaisia ja mutkikkaitakin. Toisaalta myös ne syyt, minkä vuoksi huostaanotto on tehty eli ne olosuhteet sijoitetun lapsen perheissä ennen sijoitusta, vaikuttavat perheen jälleenyhdistämiseen ryhtymiseen tai siihen, ettei sitä lähdetä edistämään. Aina huostaanoton syyt eivät ole biologisista vanhemmista johtuvia, vaan syyt voivat olla hyvin monenlaisia ja joskus isoimmat syyt löytyvät lapsen omasta käyttäytymisestä (ks. Pösö 2016, 15). Kivistön ja Hoikkalan (2014, 18) mukaan nuoret tunnistivat huostaanottojensa perusteiksi joko oman käyttäytymisen tai kasvuolot, mutta myös yhdistelmän omasta toiminnasta ja kotiolosuhteista. Mikkonen (2008, 13) puolestaan kertoo perhehoitoon sijoitettujen pienempien lapsien kohdalla huostaanoton perusteiden johtuneen enimmäkseen vanhempien tilanteista. Joka tapauksessa huostaanoton perusteet vaikuttavat aina tiiviissä yhteydessä perheen jälleenyhdistämisen arviointiin. Siihen, ovatko huostaanoton syyt päässeet poistumaan vai onko jokin problematiikka vielä selvitettävä tai, että onko tullut uusia syitä huostaanoton jatkamiselle ja toisaalta mikä on lapsen etu.

Olipa huostaanoton syinä mikä tahansa, se on aina suuri trauma sekä lapselle että vanhemmalle. Mantila, Mikkonen ja Väinölä (2008, 66–68) puhuvat vanhemman kriisistä ja toteavat syntymävanhempien tuen saamisella olevan merkittäviä vaikutuksia sijoituksen onnistumisen kannalta, muun muassa siinä voiko vanhempi hyväksyä lapsensa sijoituksen ja antaa lapsen asettua sijaisperheeseen. Heidän mukaansa kaikille perhehoitoon sijoitettujen lasten syntymävanhemmille tulisi tarjota tukea sekä sijoituksen alkuvaiheessa että sijoituksen edetessä. Samaan tutkimukseen osallistuneilta kahdeltakymmeneltä syntymävanhemmalta selvitettiin heidän näkemystään tarjotusta tuesta lapsen sijoituksen jälkeen, ja vanhemmat toivat esille tarpeen henkilökohtaisista keskusteluajoista, lasten tapaamisten tukemisista sekä vertaistukiryhmistä. Tutkimuksessa tuodaan esille lisäksi, että vanhempien tukeminen edesauttaa myös lapsen tilannetta, sillä vanhempi voi täten alkaa ymmärtää lapsen tarpeita ja näkökulmaa sekä antaa lapselle luvan kiinnittyä sijaisperheeseen (Emt. 2008, 66). Myös omassa tutkimuksessani olen ottanut tämän näkökulman esille, että hyväksyykö vanhempi lapsen sijoituksen ja antaako hän lapselle luvan kiintyä sijaisperheeseen. Edellä esittämiäni syiden vuoksi sekä lapsen että vanhemman tukeminen huostaanoton alusta alkaen on ehdottoman tärkeää.

Yleisesti ottaen lapsen ja sijoituksen tukeminen on kuulunut perhehoidon tukeen tiiviisti, mutta vanhemman tukemiseen ei ole riittänyt aika lapsen prosessin viedessä huomion sijaisperhesijoituksen yhteydessä (ks. Pitkänen 2011). Kaiken kaikkiaan suomalaisen tutkimuksen mukaan vanhemmat eivät saa tarpeeksi tukea sen jälkeen, kun heidän lapsensa otetaan huostaan (Marjomaa & Laakso 2010, 74–76; Pitkänen 2011; Hoikkala & Heinonen 2013; Jokinen 2006, 23–25). Itseasiassa osissa tapauksista vanhemmat jäävät kokonaan yksin ja ongelmat jatkavat kasaantumistaan. Helavirta (2016, 222) huomauttaa vielä keskeisenä haasteena vanhemman ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä olevan se, että syntymävanhemman rooli on useimmiten tuetun ja kontrollin kohteena oleminen eikä niinkään kumppanuus ja huoltajuus.

Marjomaa ja Laakso (2010) ovat tutkineet lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa perhehoitoon. Tutkimuksen mukaan useimmat syntymävanhemmat eivät ole saaneet tarpeeksi tukea huostaanottoon sekä sijoitukseen liittyen. Vastaajia oli kaiken kaikkiaan 21 ja heistä 16 ei ollut saanut mitään tukea sijoitukseen liittyen. Lisäksi mikäli vanhempi tukea oli saanut, tuki oli tullut muulta viranomais- tai järjestötaholta. Tämä on mielestäni yksi keskeisimmistä asioista tutkimukseni näkökulmasta, sillä miten perheen jälleenyhdistäminen voi toteutua, jos vanhempia ei tueta, he jätetään yksin isojen tapahtumien jälkeen ja oletetaan, että he itse voimaantuvat ja pääsevät jaloilleen. Mielestäni tämä on yksi suurimpia aukkoja tämän hetken sijaishuollossa, jossa edelleenkin vanhempia ei oteta mukaan työskentelyyn aktiivisina osallisina. Näen, että vanhemmat tarvitsevat paljon tukea lapsensa huostaanoton jälkeen ja varmasti tämä asia nähdään itse työkentälläkin, mutta miten vanhempien tukeminen käytännössä voisi onnistua. Näin toivonkin tutkimukseltani jonkinlaisia vastauksia myös vanhempien tukemisen tematiikkaan perheen jälleenyhdistämistä ajatellen. Toivon myös tutkimukseni avaavan syntymävanhemman tukemisen tärkeyttä sijoituksen alusta alkaen sekä sijoituksen onnistumisen että perheen jälleenyhdistämisen kannalta. Vaikkei perheen jälleenyhdistämistä nähtäisikään mahdollisuutena, niin kuitenkin sijoituksen onnistumisen näkökulmasta ajatellen vanhempia tulisi tukea. Näen myös, että sijoituksen onnistuminen kulkee käsi kädessä sen mahdollisuuden kanssa, että perheen jälleenyhdistäminen voisi joskus olla mahdollista. Yhtä kaikki, vanhemman näkökulma on yksi tutkimukseni keskiössä olevista teemoista.

Lastensuojelulaki velvoittaa laatimaan sijoitetun lapsen vanhemmalle oman vanhemman asiakassuunnitelman, ellei se ole tarpeetonta (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 §). Vanhemmalle

laadittava asiakassuunnitelma on tarkoitettu nimenomaan vanhemman kuntoutumisen tukemiseksi sekä omassa tilanteessaan että vanhempana. Vanhemman suunnitelman voi nähdä vanhemman tukemisena ja vanhemman mukaan ottamisena lapsen ollessa sijoitettuna. Vanhempi voi kokea suunnitelman teon tärkeänä: joku ottaa vastaan hänenkin kriisinsä ja tukee siinä häntä. Vanhemmasta voi tuntua merkitykselliseltä osallistua lapsensa elämään sijoituksesta huolimatta.

Tutkimusten perusteella lain velvoittamaa vanhemman asiakassuunnitelmaa ei juurikaan tehdä eikä mikään toimija vastaa vanhempien tukemisesta ja heidän kanssaan työskentelystä (Hoikkala & Heinonen 2013, 47; Pitkänen 2011, 63; Helavirta 2016, 211). Pitkäsen (2011, 63) mukaan vanhemmat suhtautuivat positiivisesti siihen, jos omaa asiakassuunnitelmaa tarjottiin heille. Suurimmalle osalle tutkimukseen osallistuneista asiakassuunnitelmaa ei ollut kuitenkaan tehty tai tarjottu. Mikkonen (2008) toteaa, että noin viidesosan sijoitettujen lasten vanhempien kanssa ei työskennelty sosiaalityöntekijän toimesta kertaakaan kuluneen vuoden aikana ja puolestaan noin puoleen vanhemmista sosiaalityöntekijät kertoivat ottaneen yhteyttä yhdestä viiteen kertaan vuodessa. Sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien kontaktien määrän vähäisyys ja vanhempien asiakassuunnitelmien puuttuminen vahvistaa tutkimustietoa siitä, että syntymävanhemmille on ollut sijoituksen edetessä vähän tukea saatavilla lastensuojelusta käsin ja, että sosiaalityöntekijän työpanos tuntuu kohdistuvan lapsen sijoitusprosessiin. Eronen (2013, 54) huomauttaakin, että lapsen vuosittaiset asiakassuunnitelmat tehdäänkin lähes poikkeuksetta. Hiitola (2009, 37) ehdottaa vanhemman kanssa työskentelyyn, että biologisille vanhemmille tarjottua tukea tulisi kehittää lisäämällä tiivistä yhteydenpitoa, yhteistyötä ja kunnioittavaa asennetta osallisten kesken. Myös työntekijämäärää ja tiiviimpää suunnitelmallista tukea sekä perhetyötä tulisi vahvistaa (Eronen 2009, 37).

Vanhempien tukemisen lisäksi tutkimukseni kannalta tärkeä seikka perheen jälleenyhdistämistä ajatellen on syntymävanhempien ja lapsen tapaamiset sekä yhteydenpito. Lastensuojelulaki velvoittaa lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa sekä lapselle läheisten ihmissuhteiden tukemiseen sijoituksesta huolimatta (Lastensuojelulaki 417/2007, 54 §). Myös perheen jälleenyhdistämistä ajatellen on tärkeää, että lapsen ja biologisten vanhempien suhde säilyy, vaikka se muuttaisikin muotoaan sijoituksesta johtuen. Yhteydenpidon säilyminen on tärkeää tietenkin lapselle muun muassa omien juuriensa tunnistamiseksi, mutta on sitä myös vanhemmalle. Marjomaa ja Laakson (2010, 56–57) mukaan yli puolet tutkimukseen osallistuneista vanhemmista kertoo tapaavansa lastansa ainakin kerran kuukaudessa, neljäsosa

vastanneista kahdesta neljään kertaan vuodessa ja viidesosa tapaa harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei tapaa lainkaan. Lapsilta ja sijaisvanhemmilta kysyttäessä tapaamisista biologisten vanhempien kanssa, vastaajista noin 90% sanoi lapsen tapaavan syntymä-äitiään ja 66% syntymäisäänsä ainakin joskus. Lapsista kolmannes sanoi tapaavansa syntymä-äitiään kerran kuukaudessa tai useammin ja neljännes vastanneista tapaa syntymä-äitiään puolestaan 2-4 kertaa vuodessa. Noin kolmasosa vastanneista lapsista kokee, että ei tapaa syntymä-äitiään ja isäänsä tarpeeksi usein ja, että yhteydenpitoa muutenkin on liian vähän heidän välillään. Myös biologisista vanhemmista saman verran kertoo, ettei ole tyytyväinen yhteydenpitoon lapsensa kanssa. Vanhemmat toivoivat yhteydenpidolta lapsensa kanssa pidempiä tapaamisia, yökyliä ja puhelinsoittoja sekä piti yhteydenpidon rajoittamista tarpeettomana. (Emt. 2010, 56–57.) Hiitolan (2009, 24) mukaan sosiaalityöntekijät arvioivat, että alaikäisinä kotiutettujen lasten kohdalla yhteydenpito lapsen ja biologisten vanhempien välillä oli toteutunut 43% tapauksista hyvin, 32% vaihtelevasti, 18% jotenkuten ja 4% huonosti.

Yhteydenpidon rajoittaminen lapsen ja biologisten vanhempien välillä linkittyy tapaamisiin ja yhteydenpitoon. Laki velvoittaa pitämään huolen, että yhteydenpitoa tuetaan, mutta myös sen, että yhteydenpidon tulee toteutua lapsen edun mukaisella tavalla. Lapsen ja biologisen vanhemman tai muun läheisen henkilön yhteydenpitoa voidaan rajoittaa: jos yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon toteutumisen ja rajoittaminen on välttämätöntä lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta. Rajoittaminen voi tulla kysymykseen myös, jos yhteydenpito on vaaraksi lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Rajoittaminen voi olla välttämätöntä myös vanhempien tai perheen muiden lasten, perhekotien tai laitosten lasten tai henkilöstön turvaamiseksi tai jos 12 vuotta täyttänyt tai nuorempi ikätasoltaan kehittyneempi lapsi vastustaa yhteydenpitoa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 62 §.) Hiitolan (2009, 24) aineiston mukaan lapsen ja biologisen vanhemman yhteydenpidon rajoittamisesta oli tehty päätös 12% tapauksista ja puolestaan muiden kohdalla yhteydenpitoa ei ollut tarvinnut rajoittaa. Eronen (2013, 54) puolestaan toteaa noin viidesosalla sijoitetuista lapsista olleen yhteydenpidon rajoittamista läheiseen ihmissuhteeseen. Mikkosen (2008, 34) mukaan vain 4% sijoitettujen lasten ja heidän vanhemmistaan oli pitänyt rajoittaa yhteydenpidonrajoituksella. Hoikkala ja Heinonen (2013, 45–46) puolestaan ovat saaneet selville, että yhteydenpidon rajoittaminen sijaishuollossa on melko yleistä. Vanhemmista noin kaksikolmasosaa ilmoitti, että lapsen sijoituksen aikana yhteydenpitoa oli rajoitettu hänen ja lapsen välillä. Sijaishuoltopaikoista puolet sekä sosiaalityöntekijöistä 6% kertoi, että yhteydenpitoa ei ole rajoitettu yhdenkään lapsen kohdalla. (Emt. 2013, 46.) Hoikkala ja Heinonen (2013, 46) toteavatkin, että tällä

hetkellä yleinen yhteydenpidon rajoittaminen ei edesauta perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta, vaan tarvitaan uusia käytäntöjä lapsen ja vanhempien perheyhteyden säilyttämiseksi ja tukemiseksi.

Vanhanen (2014, 36) kertoo perheen säilymisen sijoitettujen lasten ja vanhempien näkökulmasta näyttäytyvän moninaisena. Osan tutkittavan mielestä sijoituksen vaikutus perheen dynamiikkaan oli vähäistä, osan mukaan vuorovaikutus ja yhteys parani sijoituksen myötä sekä osalla oli pelko siitä, että perheyhteys ei säily, kun sijoitus on pitkä. Pelättiin myös, että ylipäätään yhteisen arjen puuttuminen etäännyttää ja tällöin on vaikea pitää perheen yhteisiä kulttuurisia ja perinteisiä tapoja yllä (Emt. 2014, 36). Hiitolan (2009, 25) mukaan 85% lapsista palasi samaan perheeseen mistä oli sijoitettukin ja näin ollen perheyhteys oli kyetty säilyttämään sijoituksenkin aikana.

3.2 Perheen jälleenyhdistäminen ja sen jälkeinen sijoitus

Oleennaista perheen jälleenyhdistämisessä on myös se, kuinka hyvin ne onnistuvat ja kuinka moni kotiin palannut lapsi sijoitetaan uudelleen. Tässä luvussa keskitynkin perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseen ja näkökulmaan siitä, kuinka usein lapsi perheen jälleenyhdistämisen jälkeen sijoitetaan uudelleen.

Suomalaista tutkimusta ei aiheesta ole saatavilla: ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka moni lapsi perheen jälleenyhdistämisen jälkeen sijoitetaan uudelleen. Hoikkalan ja Heinosen (2013) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät kertoivat heidän asiakaslapsistaan 55% olleen aikaisempia kotiinpaluuryrityksiä, kun puolestaan sijaisvanhemmat raportoivat niitä olleen vain 12% kaikista heille sijoitetuista lapsista. Sijaishuoltoapaikat sen sijaan arvioivat 39% heille sijoitetuista lapsista omaavan aiempia perheen jälleenyhdistämisyrityksiä. Näistä tutkimustuloksista päätellen voidaan ajatella, että niemenomaan perhehoidossa kotiinpaluuryrityksiä on vähemmän, sillä sijaisvanhemmat raportoivat niitä olevan vain 12% heille sijoitetuista lapsista. Puolestaan laitoshoidossa kotiinpaluuryrityksiä saattaa olla enemmän. Huomionarvoista on myös se, että useimmalla sijoitetulla lapsella on ainakin yksi kotiinpaluuryritys kiireellisen sijoituksen jälkeen, ennen kuin lapsi sijoitetaan pitkäaikaiseen sijaishuoltoapaikkaan. Voi olla, että nämä kotiinpaluuryritykset vaikuttivat työntekijöiden arvioihin aiempien kotiinpaluiden määrästä. Useimmiten sijoitettu nuori on

vastaanottoyksikössä tai kriisiperheessä hetken ja kotiutuu sieltä vanhemmilleen, jonka jälkeen nuori sijoitetaan pitkäaikaisesti epäonnistuneen kotiutumisen jälkeen (Kivistö & Hoikkala 2014, 19). Huomionarvoista on kuitenkin se, että Holmilan, Bardyn ja Kouvoson (2008, 427) mukaan suurin osa päihdeperheistä tulevista lapsista sijoituksen jälkeisen kotiutumisen tapahduttua sijoitetaan uudelleen. Tästä päätellen päihdeperheellä olisi suurempi riski epäonnistua lapsen kotiinpaluussa.

Eronen (2013) on tutkinut huostaanotettujen lasten institutionaalisia polkuja ja havainnut, että viiden vuoden seuranta-aikana 11 lasta kotiutui muuttuneen elämäntilanteen vuoksi ja, että näistä kotiutuneista kolme lasta oli myöhemmin otettu uudelleen huostaan. Tutkimustulos on kuitenkin pienestä tutkimusjoukosta tehty ja täten vain suuntaa antava kohdistuen sekä laitostettiin perhehoitoon. Joka tapauksessa laajempaa tutkimusta perheen jälleenyhdistämisten jälkeisten uusien sijoitusten määrästä ei Suomessa ole. Sen sijaan sijoitettujen lasten sijoitushistoriaa ovat Valkonen ja Jantunen (2016, 39) tutkineet. Heidän mukaansa lähes neljänneksellä sijoitetuista lapsista oli aikaisempia sijoituksia ja sijaisperheisiin sijoitetuista lapsista sijoituksia heillä oli takanaan keskimäärin kolme. Myös esimerkiksi Kivistö ja Hoikkala (2014) sekä Lahtinen ym. (2018, 113) painottavat sitä, että suurimmalla osalla lapsista ja nuorista on takanaan useampia sijaishuoltopaikkoja ja sijoituksia.

Suomalaisesta näkökulmasta tarkasteltuna tieto siitä, että lapsi on useimmiten ollut jo useammin sijoitettuna eri paikoissa, saattaa vaikuttaa perheen jälleenyhdistämisen päätöksiin ja perheen jälleenyhdistämisten vähäisyyteen. Ei ehkä uskalleta ottaa sitä riskiä, että usein haavoittuvainen ja monta sijoitusta jo kokenut lapsi joudutaan vielä kerran sijoittamaan uudelleen perheen jälleenyhdistämisen jälkeen. Kansainvälisten tutkimusten mukaan on selvää, että osa sijoitetuista lapsista palaa perheen jälleenyhdistämisen jälkeen sijoitetuksi. Esimerkiksi Fred Wolchyn (2004, 95) mukaan noin 30% biologisten perheidensä luo kotiutuneista lapsista palaa sijoitukseen kymmenen vuoden sisällä kotiutumisesta. Fontin, Sattlerin ja Gershoffin (2018, 1333) tutkimuksen perusteella puolestaan noin 16% perheen jälleenyhdistämisen kokeneista lapsista palaa takaisin sijoitukseen seuraavan viiden vuoden aikana kotiin paluusta. Kansainvälisen tutkimuksen tuloksia tulee suhteuttaa muun muassa siihen, että perheen jälleenyhdistämisiä toteutuu enemmän muualla maailmassa kuin Suomessa. Ainakin Wolchyn (2004, 95) mukaan Yhdysvalloissa perheen jälleenyhdistyminen on yleisin sijaishuollon päättymisen muoto sijoitetuilla lapsilla. Puolestaan Suomessa Hiitolan (2009) ja Erosen (2013) mukaan yleisimmin huostaanottojen lakkauttamisen syynä on lapsen täysi-ikäistyminen.

Kun Suomessa tapahtuu prosentuaalisesti vähän perheen jälleenyhdistämisiä, varmasti myös perheen yhdistämisen jälkeen sijoitukseen palanneita on vähän. Pohdittavaksi jääkin, harkitaanko Suomessa perheen jälleenyhdistämistä vielä tarkemmin kuin muualla maailmassa, jotta kotiinpaluun jälkeisiä sijoituksia ei juurikaan ole. Toisaalta Erosen (2013, 51) tutkimus siitä kuinka moni kotiin palannut lapsi joudutaan sijoittamaan uudelleen vahvistaa sitä seikkaa, että Suomessakin noin 20% perheen yhdistämisistä epäonnistuu.

Vinnerljun, Öman ja Gunnarson (2004) ovat tehneet ruotsalaisen kvantitatiivisen kohorttitutkimuksen perheen jälleenyhdistämisen jälkeen uudelleen sijoitetuista lapsista ja nuorista. Myös tämä ruotsalainen tutkimus tukee muiden kansainvälisten tutkimuksen tuloksia siitä, että noin 30% perheen jälleenyhdistämisen kokeneista lapsista sijoitetaan uudelleen myöhemmin. Heidän tutkimuksensa mukaan teini-ikäisenä kotiutuneilla oli suurempi riski joutua uudelleen sijoitetuksi verrattuna alle kymmenen vuotiaina kotiin palanneilla lapsilla. Myös Farmerin ja Wijedasan (2013, 1617) perusteella nuorisoikäisten kotiinpaluu epäonnistuu yleisemmin kuin tätä nuoremmilla lapsilla. Lisäksi sijoitusajalla oli merkitystä uudelleen sijoituksen mahdollisuudelle, sillä mitä lyhyempi kodin ulkopuolinen sijoitusaika oli, sitä suurempi riski oli sille, että lapsi sijoitettiin uudelleen kotiin paluunsa jälkeen. Suurin osa kotiinpaluun jälkeisistä sijoituksista tapahtui ensimmäisen vuoden aikana lapsen kotiutumisesta. Vuoden sisällä kotiutumisesta uudelleen sijoituksia tapahtui 70-75% ja puolen vuoden sisällä 45-50% kaikista uudelleen sijoituksista. (Vinnerljun, Öman & Gunnarson 2004.)

Mahdollisesti kotiin paluun jälkeisiä uudelleen sijoituksia ehkäisee se, että ennen varsinaista huostaanoton purkamista, lapsi on hyvin usein vielä sijoitettuna puolen vuoden ajan niin sanotusti koekotiutuksella biologisten vanhempinsa luona. Näin pystytään arvioimaan ja tukemaan kotiutumista verrattuna tilanteeseen, jossa koekotiutusta ei tehdä. Lastensuojelulain (417/2007, 49 §) mukaan huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa omalle vanhemmalleen hoidettavaksi enintään kuudeksi kuukaudeksi tilanteissa, joissa valmistellaan lapsen kotiinpaluuta kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen.

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että uudelleen sijoituksia kotiutumisen jälkeen tapahtuu noin 20-30% kaikista kotiin palanneista lapsista. Lisäksi suurin osa uudelleensijoituksista tapahtuu ensimmäisen vuoden aikana lapsen kotiutumisesta. (esim. Wulczyn 2004; Font, Sattler & Gershoff 2018; Vinnerljun, Öman & Gunnarson 2004; Farmer

2014.) Farmerin (2014) mukaan jopa puolet kotiutetuista lapsista palaa sijoitukseen uudelleen myöhemmin. Wulczyn (2004, 100) kertoo, että profiililtaan alle yksivuotiaana sijoitetut lapset palaavat vanhempiensa luokse harvemmin kuin muun ikäisenä sijoitetut lapset. Alle yksivuotiaana sijoitetut lapset adoptoidaan useimmissa tapauksista ja muiden ikäluokkien kohdalla perheen jälleenyhdistäminen tapahtuu selvästi adoptiota useammin. Wulczynin (2004, 102) mukaan myös sijoituksen kesto vaikuttaa perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuteen. Sijoituksen kestäessä noin kolmeen vuoteen asti, perheen jälleenyhdistäminen on selvästi yleisempi sijaishuollon loppumisen muoto kuin adoptio, mutta sijoituksen kestäessä yli neljä vuotta, adoption toteutuminen on todennäköisempää kuin perheen yhdistäminen. Kuitenkin, mitä pidempään lapsen sijoitus on kestänyt ennen perheen jälleenyhdistämistä, sitä useammin kotiinpaluu onnistuu, eikä uutta sijoitusta enää tarvita. (Wulczyn 2004, 105). Ylipäätään vain pieni osa sijoitetuista lapsista pysyy kodin ulkopuolelle sijoitettuna yli kymmentä vuotta, sillä sijaishuollon päättyminen on paljon yleisempää (Emt. 2004, 102).

Fontin, Sattlerin ja Gershoffin (2018, 1336) mukaan lapset, jotka palaavat sijoitukseen kotiutumisen jälkeen ovat useimmiten olleet vierasperhesijoituksessa. Vierasperhesijoituksella tarkoitetaan, että sijoitetun lapsen sijaisperhe on hänelle ennestään tuntematon perhe eikä esimerkiksi sukulaisuuteen perustuva sijaisperhe. Suurimmalla osalla kotiin palaamisen jälkeen uudelleen sijoitetuista lapsista oli käytösongelmia ja kognitiivisia haasteita (Font, Sattler & Gershoff 2018, 1336). Myös Farmerin (2014, 357) mukaan puolella kotiutetuista lapsista oli käytösongelmia ja huonoa koulumenestystä. Eniten kotiutuksen jälkeisiä uudelleensijoituksia tapahtui lapsille, joiden vanhemmat laiminlöivät ja jättivät heitteille lapsensa, mutta myös suurin riski uudelleen sijoitukselle oli lapsilla, joiden vanhemmat käyttivät päihdyttäviä aineita tai, joilla oli mielenterveysongelmia. (Font, Sattler & Gershoff 2018; Farmer 2014.)

Perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen kannalta onkin tärkeää huomioida perheen yhdistämisen kompleksisuus, se kuinka haastavasta ja moninäkökulmaisesta päätöksestä on kyse. Perheen jälleen yhdistäminen on aina arvioitava yksilöllisesti, tilanteet, asianosaiset ja olosuhteet huomioiden, jotta kotiutetut lapset välttyisivät uudelleensijoituksilta ja perheen jälleenyhdistäminen onnistuisi.

3.3 Perheen jälleenyhdistämistä haastavat tekijät

Hoikkala ja Heinonen (2013) ovat tutkimuksessaan tarkastelleet laitosten ja sijaisperheiden, sijoitettujen lasten biologisten vanhempien ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Tutkimus tarkasteli perheen jälleenyhdistämistä sekä laitos- että perhehoidossa. Kaiken kaikkiaan kotiinpaluuta hankaloittavia ja estäviä tekijöitä löytyi sekä palvelurakenteista että yksilötasolta, mikä vahvistaa ajatusta siitä, että lasten tilanteet vaativat aina yksilökohtaista arviointia.

Yhtenä merkittävänä perheen jälleenyhdistämistä estävänä tekijänä aiemmissa tutkimuksissa nähtiin vanhempien tuen puuttuminen. Palvelujärjestelmän selkeänä pulmakohtana näyttäytyy vanhempien kanssa työskentely lapsen sijoituksen aikana. Vastuu vanhempien kanssa työskentelystä hämärtyy lapsen vastuusosiaalityöntekijän työpaineiden ja toisaalta ristiriitaisen roolin kanssa, mutta toisaalta kukaan muu taho ei ole ottamassa vastuuta tästä työskentelystä. Lain velvoittama vanhemman asiakassuunnitelmaa ei juurikaan tehdä eikä mikään toimija ota vastuuta vanhempien tukemisesta ja heidän kanssaan työskentelystä. (Hoikkala & Heinonen 2013, 47.) Tätä olen avannut jo aiemmin vanhemman näkökulma kappaleessa.

Vanhanen (2014) on raportissaan haastatellut sijoitettuja lapsia ja heidän vanhempiaan liittyen sijoituksen tukemiseen ja perheen jälleenyhdistämiseen. Raportin mukaan vanhemmat kokivat sijoituksen alussa vanhemmuutensa mitätöidyksi sekä jäävänsä yksin kriisinsä kanssa. Sijoituksen edetessä vanhemmat puolestaan tunsivat edelleen jäävänsä yksin traumansa kanssa sekä ilman tukea vanhemmuuden roolin epäselvyyteensä sekä uudelleenmuotoutuvaan vanhemmuuteensa. Vanhemmat kokivat, etteivät olleet saaneet ulkopuolista tukea vanhemmuuden tukemiseensa, mutta suurin osa vanhemmista oli itse löytänyt omat keinonsa sopeutua uuteen tilanteeseensa ja työstää omaa kuntoutumistaan. Vanhemman oma kuntoutuminen ja sopeutuminen liittyi siihen, että vanhempi pystyi hyväksymään lapsensa sijoituksen ja muuttuneen roolin vanhempana. (Emt. 2014, 27–29.) Huolestuttavaa on, että Mikkosen (2008) havaintojen perusteella sijoitettujen lasten syntymävanhempien tilanne ei ollut päässyt paranemaan sijoituksen edetessä vaan usein heidän tilanteensa oli heikentynyt ja osa vanhemmista oli sijoituksen aikana kuollut tai kadonnut lasten elämästä.

Perheen jälleenyhdistämisen estetekijöinä nähtiin lisäksi tuen puute kotiutumisen jälkeen. Hoikkalan ja Heinosen (2013, 47) tutkimuksen mukaan palvelujärjestelmä ei kykene

vastaamaan niihin perheiden tuentarpeisiin silloin, kun lapsi on palaamassa sijoituksen jälkeen syntymäperheeseensä. Sijaishuollon palvelut eivät ulotu riittävästi kotiintehtävään työhön ja puolestaan avohuollon palvelut eivät ole saatavilla tarvittavissa määrin siinä vaiheessa, kun siirtymää sijaishuollosta avohuoltoon suunnitellaan. Hiitolan (2009, 29) huomion mukaan alaikäisenä purettuja huostaanottoja koski se, että jälkihuoltosuunnitelmia ei ollut tehty noin viidenneksellä lapsista lainkaan. Tämän voidaan nähdä tarkoittavan sitä, että perheen jälleenyhdistämisen jälkeistä tukea ei ollut tarpeeksi saatavilla tai ainakaan siitä ei ollut sovittu jälkihuoltosuunnitelmassa. Vanhasen (2014, 38) tutkimuksessa yhden tutkimukseen osallistuneen perheen lapset olivat palanneet vanhempiensa luokse asumaan, mutta he kuvasivat viranomaistoimintaa kotiutusprosessissa epäjohtonmukaisena, sillä asiat tapahtuivat sovitusta poiketen, eivätkä he saaneet lasten kotiutumisen jälkeen mitään tukea, vaikka sitä erikseen vielä useampaan kertaan pyysivät. Edellä esittämäni suomalaistutkimukset korostavat näin ollen sitä tuen puutetta, mikä johtuu sijaishuollon palvelun loppumisesta ja siitä, ettei kotiin vietävää tukea ole saatavilla kotiutuksen yhteydessä ja sen jälkeen. Eronen (2013, 72) muistuttaa kuitenkin, että vaikka kunnan tulee järjestää jälkihuolto, asiakas voi vapaaehtoisesti päättää ottaako palvelua vastaan. Osa jälkihuoltoon oikeutetuista lapsista ja vanhemmista ei ota tarjottua tukea vastaan (Emt. 2013, 72).

Palvelujärjestelmän epäkohtien ja vanhempien puutteellisen tuen lisäksi perheiden jälleenyhdistämistä näyttää estävän selkeiden tavoitteiden puuttuminen. Perheiden jälleenyhdistäminen ei näy lastensuojelulain mukaisten asiakassuunnitelmien tavoitteissa riittäväällä tavalla ja kuten edellä on todettu, vanhemman suunnitelmia jätetään kokonaan tekemättä. Myös yhteydenpidon rajoittaminen syntymävanhempien ja lapsen välillä on tavallista sijaishuollon aikana, mikä kertoo siitä, ettei perheiden jälleenyhdistämisen eteen työskennellä tarpeeksi aktiivisesti tai ettei se ole lapsen edun näkökulmasta aina mahdollista. (Hoikkala & Heinonen 2013, 44–46.)

Vanhasen (2014, 37–39) raportissa perheen jälleenyhdistäminen näyttäytyi haastateltaville vanhemmille ja lapsille epämääräisenä asiana, josta ei juuri ollut tietoa. Suurin osa haastateltavista perheistä piti lapsen kotiutumista tavoitteenaan, mutta he eivät tieneet miksi lapsi oli sijoitettuna tai minkä piti konkreettisesti muuttua, jotta perheen jälleenyhdistäminen olisi mahdollista. Vanhemmilla ei myöskään ollut tietoa siitä, kuinka ja kuka voisi perhettä tukea kotiutumistavoitteen saavuttamisessa. Joillekin vanhemmista kotiutuminen oli niin iso

asia, että siitä ei uskallettu puhua, vaikka oma tilanne oli jo vuosien ajan ollut vakaampi. (Emt. 2014, 38–39.)

Farmer (2014) on tutkinut Iso-Britanniassa perheen jälleenyhdistämisiä. Hänen aineistonsa koostui 180 lapsesta, jotka olivat palanneet syntymäperheisiinsä sijoituksen jälkeen. Farmerin (2014, 351) mukaan vajaassa puolessa perheen jälleenyhdistämistapauksessa lapsi kotiutettiin ilman kattavaa arviointityötä puutteellisiin kotioloihin, vanhemman tilanteen ollessa heikko. Vain 26% tapauksista, jossa perheen jälleenyhdistäminen oli toteutettu, kaikki perheen ongelmat oli saatu järjestettyä ennen lapsen kotiutumista. Useimmiten ongelmia ei ollut selvitetty tai haasteet oli jätetty kertomatta kokonaan. Neljäsosalla tapauksista suunnitelmaa kotiinpaluusta ei ollut lainkaan. (Emt. 2014, 353.) Yli kolmasosassa kotiinpalanneista tapauksista työntekijät kertoivat olleensa huolissaan siitä, miten se tulee sujumaan. Vain kolmasosassa tapauksista perheen jälleenyhdistämisen arviointi oli tehty huolella, ja kattava arviointityö lisäsi kotiinpaluun onnistumista vähentäen uudelleensijoituksen riskiä huomattavasti. (Emt. 2014, 353.)

Farmerin (2014, 356) mukaan perheen jälleenyhdistäminen nähtiin usein alueena, jossa voi säästää rahaa sekä kotiuttaa lapsi nopeasti, ja sen vuoksi noin puolet sijoitettujen lasten kotiinpaluista tehtiin kahden vuoden sisään sijoituksesta ja viidesosa lapsista kotiutettiin kuuden kuukauden sisällä sijoituksesta. Lisäksi melkein puolet tapauksista, joissa perheen jälleenyhdistäminen oli tehty, lapsi otettiin uudelleen sijoitukseen myöhemmin ja monessa tapauksista huoli ja riski uudelleen sijoitukselle oli suuri (Emt. 2014, 356; Farmer & Wijedasa 2013, 1616). Vanhemmat eivät saaneet tarpeeksi tukea sijoituksen aikana, etenkin ne, joilla oli päihteiden väärinkäyttöä, sillä vain marginaalinen osuus heistä oli saanut hoitoa ongelmaansa ennen lapsen kotiutumista (Farmer 2014, 356). Toisena puutteena Farmer (2014, 356) näkee sen, että psykiatrista tukea ei tarjota lapsille ja nuorille, joiden tilanne ei ole stabiili ja vakiintunut. Noin viidennes vanhemmista ja vajaa puolet lapsista ei saanut mitään tukea perheen jälleenyhdistämiseksi. Perheen jälleenyhdistämisen jälkeen vajaa puolet lapsista joutui uudelleen laiminlyönnin kohteeksi. Puolessa perheen yhdistymisistä alkoholin väärinkäyttö jatkui, vähän alle puolessa huumeiden käyttö ei loppunut, suurimmassa osassa vanhemmat olivat edelleen sosiaalisesti eristäytyneitä, vähän yli puolessa taloudelliset ongelmat kuuluivat vieläkin perheen elämään sekä vanhemmuuden puutteet olivat silti läsnä arjessa. (Emt. 2014, 356–357.) Lisäksi yli puolet kotiutetuista ja sen jälkeen uudelleen sijoitetuista lapsista

kotiutettiin uudelleen. Myös näistä uudelleenkotiutetuista perheen jälleenyhdistämisistä epäonnistui puolet, jonka jälkeen lapsi jouduttiin uudelleen sijoittamaan. (Emt. 2014, 358.)

Perheen jälleenyhdistämisen epäonnistumista lisäsi se, jos lapsi kotiutettiin vanhemmille, joilla oli ristiriitaisia ajatuksia lapsensa kotiutumisesta tai jos lapsi kotiutettiin huolimatta edelleen jatkuvista huolista kotiooloissa. Myös vanhemman ollessa sosiaalisesti eristäytynyt, tai jos vanhempi oli kykenemätön huolehtimaan lapsestaan, tai vanhempi omasi antisosiaalista käyttäytymistä, oli todennäköisempää, että lapsen kotiutuminen ei ollut pysyvä ratkaisu. (Farmer & Wijedasa 2013, 1617.)

Kivistön ja Hoikkalan (2014) tutkimuksessa tuodaan esille nuorten näkökulmaa sijoituksen aikaiseen työskentelyyn ja perheen jälleenyhdistämiseen liittyen. Heidän tutkimukseensa osallistui 13 perhe- tai laitoshoidossa sijoitettuna olevaa tai ollutta nuorta. Nuoret toivat esiin, että sijoituksen aikana ei ollut vastaavaa lastensuojelun avohuollon aikaista tiivistä työskentelyä lainkaan, vain yhdellä vastaajista työskentely oli ollut aktiivista sijoituksen aikana. Tutkimuksen mukaan nuorten sijaishuoltoapaikkojen määrä vaihteli yhdestä sijaishuoltoapaikasta kymmeneen eri paikkaan. Nuorten vastauksissa perusteltiin perheen jälleenyhdistämisen epärealistisuutta useammalla tavalla. Kotiinpaluun mahdottomuutta perusteltiin sillä, että biologiset vanhemmat eivät olleet kuntoutuneet, nuorella ei ollut elossa vanhempaa, nuoren etuna nähtiin sijaishuolto ja nuoren ikä huomioiden arviointiin itsenäistymisen olevan kotiinpaluuseen nähden parempi vaihtoehto. Huostaanottopäätöksenteon hetkellä oli jo päädytty siihen, ettei nuori tule palaamaan kotiin. Tutkimuksessa yksikään nuori ei ollut palannut kotiin ja nuoret näkivät perheen jälleenyhdistämisen epäselvänä ja moniselitteisenä asiana. (Emt. 2014, 19–25.)

Joka tapauksessa nuoret nostivat keskiöön sen, että koko perheen kanssa tulisi työskennellä tiiviimmin huolimatta siitä, että palaako lapsi tai nuori enää kotiin vai jatkaako hän sijoituksessa (Kivistö & Hoikkala 2014, 33). Sijoituksen aikaisen työskentelyn puuttuminen tai sen epäselvyys ja se, että perheen jälleenyhdistämiseksi ei tehdä systemaattista työtä lain hengen mukaisesti, ei edistä jälleenyhdistämisen mahdollisuutta. Nuoret kokivat perheen jälleenyhdistämisen epämääräisenä ja niin, että kun huostaanottopäätös oli tehty, se tarkoitti lopullisesti sitä, että sijoitus jatkuu täysi-ikäisyyteen asti (Emt. 2014, 25). Tietenkin täytyy ottaa myös huomioon, että on olemassa myös nuoria, jotka eivät halua palata kotiin syntymävanhempiansa luokse.

3.4 Perheen jälleenyhdistämistä edistävät tekijät

Vanhempien ja vanhemmuuden tukeminen nähtiin aiemmissa tutkimuksissa yhdeksi keskeisimmistä perheen jälleenyhdistämistä edistävästä tekijöistä (esim. Pitkänen 2011; Balsells, Inchaurredo, Monclus & Tio 2018, 1567). Balsells ym. (2018, 1571–1573) esittävät, että vanhemmuuden taidot ovat välttämättömiä onnistuneen kotiinpaluun mahdollistamiseksi ja nimeävät viisi ulottuvuutta vanhemmuustaidoissa, jotka vahvistavat lapsen kotiinpaluun onnistumista. Nämä ulottuvuudet ovat vanhemman kyky kohdata lapsen tarpeet, tukimuotojen vastaanottaminen, vanhemman roolin uudelleenmäärittäminen ja oman toiminnan kehittäminen sekä vanhemmuuden sopeutuminen uuteen tilanteeseen. Tutkimuksessa nostetaan esiin muun muassa vanhempien kykyä itsearviointiin, vanhempien kykyä ymmärtää muuttuneita olosuhteita ja lapsen muuttuneita tarpeita ja oman vanhemmuuden ymmärtämisen lisääntymistä ja selkeyttämistä. (Emt. 2018, 1571–1573.)

Lietz, Lacasse ja Cacciatore (2011) ovat tutkineet laadullisin menetelmin onnistuneita perheen jälleenyhdistämiä. Tutkimus sisälsi 15 perheen haastattelut, jossa perheen jälleenyhdistäminen oli toteutunut. Sosiaalinen tuki, kuten tuki käytännön asioissa ja emotionaalinen tuki nähtiin tärkeänä tekijänä perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi. Kokonaisuudessaan sekä perheen ulkopuolinen että perheensisäinen tuki nähtiin merkittävänä tekijöinä prosessin onnistumisen kannalta. Perheen ulkopuoliseen tukeen nähtiin kuuluvan muun muassa ystävät ja naapurit, vertaistukiryhmät, uskonnolliset ryhmittymät sekä lastensuojelun työntekijät. Perheen sisäiseen ryhmään kuuluivat puolestaan kaikki perheen jäsenet. Tuen saamisen lisäksi nähtiin tärkeänä, että oman perheen jälleenyhdistämisen tapahduttua, haluttiin auttaa muita samassa tilanteessa olevia ja samalla tuettiin omaa toipumisprosessia asiassa. (Emt. 2011, 9–14.)

Toisena keskeisenä perheen jälleenyhdistämistä edistävänä tekijänä nostettiin esiin lapsen ja vanhemman yhteydenpito ja perheyhteyden säilyminen. Valkonen ja Jantunen (2016) ovat laatineet katsauksen perhehoidon kehittämiseksi, jossa he ovat hyödyntäneet monipuolisesti kansainvälistä vuosien 2010-2016 välillä tehtyä tutkimusta perhehoidosta. Katsauksen mukaan ne sijoitetut lapset, jotka ovat säännöllisesti yhteydessä biologisiin vanhempiinsa, palaavat todennäköisimmin heidän luokseen. Yhteydenpito on kuitenkin perheen jälleenyhdistämiseksi

välttämätön tekijä, muttei pelkästään riittävä ehto kotiinpaluulle, sillä sijoituksessa on kyse monimutkaisista, toisiinsa limittyvistä tekijöistä. Yhteydenpidon toteutumisen lisäksi vanhempien luo palaamiseen vaikuttaa tilanne ennen sijoitusta, kuten huostaanoton perusteet, lapsen ja perheen suhteet sekä tukiverkoston olemassaolo ennen sijoitusta ja lapsen ominaisuudet kuten psyykkinen ja fyysinen vointi. Huolestuttavana tutkimustietona näyttäytyy se, että lähes puolet kotiin palanneista lapsista on joutunut uudelleen pahoinpitelyyn tai laiminlyönnin kokemaksi. (Emt. 2016, 40.)

Wulczyn (2004, 109) painottaa perheen jälleenyhdistämistä edistävinä tekijöinä olevan perheen kokonaisvaltaisen näkökulman ja osallistamisen, jolla tavoitetaan perheiden ja lasten tarpeet. Myös lapsen, vanhempien ja perheen yhteydenpito sekä perheyhteyden säilyminen on pääelementti onnistunutta perheen jälleenyhdistämistä ajatellen (Emt. 2004, 109). Wulczyn (2004, 109) pohtii myös kulttuurisensitiivisen työtavan merkityksen tärkeyttä ajatellen perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta sekä korostaa kotiinpaluun jälkeisen tuen merkitystä ja välttämättömyyttä onnistuneen kotiinpaluun varmistamiseksi.

Vanhempien mukaan perheen jälleenyhdistämistä edistävinä tekijöinä oli kontaktin säilyminen lapsen kanssa sekä se, että vanhemmat näyttivät lapselle hänen olevan vanhemmille tärkeä ja, että vanhemmat halusivat edelleen olla lapsen vanhempia, eikä luovuttaa (Höjer 2007, 111–112). Myös vanhemman ymmärrys siitä, että lapsi on kasvanut ja muuttunut ja tarvitsee eri asioita kotiutuessaan kuin aiemmin ollessaan vanhempiensa luona, merkitsivät paljon kotiinpaluun onnistumiseksi. Lapsen elinympäristön muuttuminen kotiinpaluun yhteydessä tuli myös huomioida perheen jälleenyhdistämistä ajatellen. Kotiinpaluun tapahduttua, tärkeänä nähtiin yhteisen perusarjen rakentaminen sekä se, että vanhempi uskaltaa ottaa vanhemman roolin ja vastuun. Kaiken kaikkiaan monimutkaiseen perheen jälleenyhdistämisen prosessiin ja sen onnistumiseen nähtiin tarvittavan vahvaa tukea kotiutumista suunniteltaessa sekä kotiutumisen jälkeen. (Emt. 2007, 113–121.)

Kolmantena merkittävänä perheen jälleenyhdistämistä edesauttavana asiana nähtiin suunnitelmallinen työskentely kaikkien osapuolien kanssa. Vanhanen (2014, 40–41) painottaakin raportissaan perheen jälleenyhdistämiseen ja onnistuneeseen sijoitukseen liittyen ratkaisuiksi sitä, että täytyisi panostaa jokaisen osapuolen tukeen sekä sijoituksen alkuvaiheessa että sen edetessä. Lisäksi tulisi tuoda esiin lapselle ja syntymävanhemmalle ne konkreettiset syyt, minkä takia lapsi on sijoitettu ja minkä tulisi muuttua, jotta lapsi voisi palata kotiin, sekä

minkälaista tukea tähän tavoitteeseen annetaan. Näin toimien olisi mahdollista päästä sijaishuollon tavoitteeseen, siihen, ettei sijaishuoltoa enää tarvita.

Farmer (2014, 358) ehdottaa, että perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi tarvitaan päättäväisempiä väliintuloja sekä pitkäaikaisempaa seurantaa ja suunnitelmallisuutta. Tarvitaan ehdottomasti tukea sekä lapselle itselleen että hänen vanhemmalleen sekä kattavaa turvaverkostoa myös lapsen kotiuduttua. Stabiilia ja onnistunutta perheen jälleenyhdistämistä edesauttaisi käytännöt, jossa sosiaalityöstä ohjataan jälleenyhdistämisprosessia ja sen jälkeistä aikaa, mukaan lukien tarvittavien palveluiden ja tuen järjestäminen vanhemmille ja lapsille sekä lapsen tilanteen seuranta. Farmer (2014, 361) painottaa myös vanhempien tuen tärkeyttä. Tutkimuksen mukaan vanhemmat tarvitsisivat hoitoa päästäkseen eroon päihteistä sekä selkeitä konkreettisia velvoitteita asioita kohtaan, joiden tulee muuttua perheen jälleenyhdistämiseksi. Vanhemmat kaipasivat tukea myös vanhemmuuteensa, arvostusta itseään kohtaan sekä vertaistukea tilanteeseensa. Kaiken kaikkiaan Farmerin mukaan perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi tulee toimia suunnitelmallisesti, asettaa selkeät tavoitteet tarvittaville muutoksille sekä järjestää palvelut ja tuki perheille. Lisäksi on tärkeää, ettei lasta pompotella sijaishuollon ja kodin välillä, vaan mikäli vanhempi ei pysty sitoutumaan sovittuihin muutoksiin tietyn ajan kuluessa, lapsen kohdalla tulee miettiä toisenlaisia ratkaisuita kuin kotiutumista. (Emt. 2014, 361–362.)

Neljäntenä tekijänä, joka edesauttoi perheen jälleenyhdistämisen onnistumista, huomioitiin olevan syntymävanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyö. Farmer (2014, 355) havaitsi syntymävanhempien ja sijaisvanhempien hyvän suhteen edesauttaneen perheen jälleenyhdistämisen onnistumista ja sitä, ettei lasta tarvinnut enää kotiutumisen jälkeen sijoittaa uudelleen. Vanhasen (2014, 32) perusteella sijoituksen onnistumisen kannalta keskeistä oli myös, se että biologiset vanhemmat ja sijaisvanhemmat luottivat sekä arvostivat toisiaan ja he olivat saaneet luotua jonkinlaisen rinnakkaisen vanhemmuuden mallin keskenään. Puolestaan ne tapaukset, joissa vanhemman ja sijaisvanhemman yhteydenpito oli vähäistä ja ymmärrys toisiaan kohtaan heikkoa, sijoituksen onnistuminen oli haastavaa. Biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyön haasteet ovat tehneet sen, että vanhemman oma kriisi sijoituksesta on jäänyt päälle, vanhempi ei ole sopeutunut muuttuneeseen vanhemmuuteensa eikä kykene hyväksymään sijoitusta.

Myös lapsen kotiutuminen eri perhekokoonpanoon kuin mistä lapsi oli sijoitettu, nähtiin vaikuttavan positiivisesti siihen, että kotiutuminen onnistuu. Farmer ja Wijedasan (2013, 1617) näkee, että mikäli lapsi kotiutuu eri perheeseen, josta hänet on huostaanotettu, vähentää se riskiä perheen yhdistämisen epäonnistumiselle. Eri perheeseen kotiutuminen tarkoitti usein sitä, että vanhemmat olivat eronneet ja lapsi muutti vain toisen luokse tai sitä, että vanhemmalla oli uusi kumppani. Tutkimuksen mukaan usein uudella kumppanilla oli vähemmän ongelmia kuin vanhemmalla, jonka luota lapsi oli sijoitettuna. (Emt. 2013, 1618.)

Merkittävä löytö Farmerin (2014, 359) tutkimuksessa oli, että ne lapset, jotka olivat oikeuden päätöksellä sijoitettuja, heidän perheen jälleenyhdistäminen onnistui paremmin, eikä uusia sijoituksia tarvittu niin usein, verrattuna vapaaehtoisesti sijoitettuihin lapsiin. Farmerin mukaan yleensä oikeuden päätöksellä sijoitetut lapset ja perheet saavat enemmän tukea sijoitukseen ja perheen yhdistämiseksi ja heidän kohdallaan tavoitteet perheen jälleenyhdistämiseksi on useimmiten saavutettu.

Joka tapauksessa kansainvälinen aiempaa tutkimusta yhteen kokoava perheen jälleenyhdistämisen tutkimus tuo Mia Lindin (2018) mukaan esiin sen, että maasta huolimatta haasteet ja onnistumiset perheen jälleenyhdistämiseksi ovat hyvin samanlaisia kaikkialla. Itsekin näen, että kansainvälisesti onnistumis- ja haastetekijöissä on yhtäläisyyksiä ja tämänkin tutkimus sivuaa näitä samankaltaisuuksia, vaikka se keskittyykin suomalaiseen perheen jälleenyhdistämiseen.

Kaiken kaikkiaan perheen jälleenyhdistäminen ja sen arvioiminen on hyvin monimutkainen ja -tahoinen prosessi. Lasten tilanteet vaativat aina tarkkaa yksilökohtaista arviointia, sillä perheen jälleenyhdistämistä hankaloittavia ja estäviä tekijöitä löytyy sekä palvelurakenteista että yksilötasolta. Tutkimusten mukaan sijoitetut lapset ovat usein olleet sijoitettuna jo aiemminkin, joten näiden lasten kasvuolosuhteiden pysyvyyttä ajatellen olisi tärkeää, että tämän hetkinen sijoitus kestäisi tai perheen jälleenyhdistäminen onnistuisi. Suurimpina perheen jälleenyhdistämistä ja sen onnistumista tukevinä tekijöinä esiintyivät vanhemmuuden tukeminen ja vanhemmuustaidot. Etenkin suomalaista tutkimusta perheen jälleenyhdistämisestä nimenomaan perhehoidossa tarvitaan lisää, jotta saadaan tietoa perheen jälleenyhdistämisprosessista suomalaisessa kontekstissa ja sitä kautta onnistuneiden kotiinpaluiden edellytyksiä saataisiin lisättyä. Myös oma tutkimukseni pyrkii vastaamaan tähän tutkimustarpeeseen perheen jälleenyhdistämisestä perhehoidossa.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tulevassa luvussa esittelen tutkimukseni vaiheita. Ensimmäiseksi käsittelen aineistoani sekä aineistonkeruumenetelmäni, jonka jälkeen siirryn tutkimusasetelmani kuvaukseen. Tutkimuskysymyksistä siirryn esittelemään aineistoni analyysia ja lopuksi kerron tutkimuksestani sen eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmasta.

4.1 Työntekijöiden teemahaastattelut tutkimusaineistona

Halusin tutkia nimenomaan perhehoidon työntekijöiden kokemuksia perheen jälleenyhdistämisestä, sillä tästä aiheesta tutkimusta on hyvin vähän saatavilla. Toisekseen työntekijöillä on valtava tietotaito sosiaalityön käytännöistä, erilaisista sijoitettujen lasten perheistä ja monenlaisista sijoituspoluista. Näen tärkeäksi tuoda esille hiljaista tietoa perhehoidon työntekijöiden kokemuksista perheen jälleenyhdistämistyössä. Käytän tutkimuksessani termiä perhehoidon työntekijä, sillä tutkimukseeni osallistui neljä sosiaalityöntekijää ja yksi sosiaalihjaaja. Sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin yliedustettuina haastatteluissani.

Näen, että perhehoidon työntekijöillä on paljon tietoa ja annettavaa kokonaisuudessaan vähän tutkittuun aiheeseen perheen jälleenyhdistämisestä perhehoidon puolella. Työntekijä näkee perhehoidon prosessissa itsensä lisäksi lapsen, biologisen vanhemman ja sijaisvanhemmat sekä muut mukana olevat toimijat. Näin ollen työntekijällä on väistämättä jonkinlainen kokonaiskuva sijoitetun lapsen tilanteesta ja todellisuudesta sekä lapsen elämässä mukana olleista ihmisistä. Työntekijänäkökulma saattaa antaa moninäkökulmaisen kuvan perheen jälleenyhdistämisestä huomioiden kaikki osapuolet.

Selvitän työntekijöiden haastatteluilla perheen jälleenyhdistämisen onnistumis- ja estetekijöitä. Aineistoni koostuvat neljän sosiaalityöntekijän ja yhden sosiaalihjaajan haastatteluista. Osa haastateltavista on tutkittavasta kunnasta ja osa on palveluntuottajien työntekijöitä. Palveluntuottajalla tarkoitan tässä organisaatiota, joka tuottaa perhehoidon palveluja kunnalle. Tutkimuksessani käsittelen työntekijöiden välityksellä viittä eri perhettä ja tapautta, jossa perheen jälleenyhdistäminen on parhaillaan meneillään tai toteutunut lähiaikoina. Tapauksissa

lapsi on joko koekotiutuksella vanhempiensa luona ja huostaanottoa ei ole vielä varsinaisesti purettu tai se on lakkautettu vuoden sisällä. Käsiteltäviä perheen jälleenyhdistämisen tapauksia on tutkimuksessa yhteensä viisi, mutta kahdessa tapauksista kotiutuivat sisarukset, joten kokonaisuus käsittää yhteensä seitsemän sijoitetun lapsen perheen yhdistämisen.

Toteutin tutkimukseni haastattelut keväällä 2019 eräässä suuressa suomalaisessa kunnassa. Ennen haastattelujen sopimista sain tutkimusluvut Pesäpuulta, SOS-Lapsikyyliltä ja Perhehoitokumppanit Suomessa Oy:ltä. Pesäpuu oli saanut tutkimusluvut hankkeelle jo aiemmin kyseiseltä kaupungilta. Lähetin haastattelupyynnöt kaupungille ja yhteistyökumppaneille sekä Pesäpuusta minua autettiin haastateltavien etsimisessä lähettämällä pyyntöjä myös heidän toimestaan. Haastattelupyyntöjen yhteydessä lähetin jo valmiiksi mahdollisille haastateltaville tutkimukseni liitteenä olevan Tiedotteen tutkittaville (ks. 1 Liite). Tiesin jo etukäteen, että haastateltavien työntekijöiden saaminen tutkimukseeni voisi olla haastavaa, sillä tapauksia, jossa perheen jälleenyhdistämisiä perhehoidossa tapahtuu, on Suomessa hyvin vähän.

Sain lopulta haastateltua kahta sosiaalityöntekijää ja yhtä sosiaalihoaja kaupungilta sekä yhtä sosiaalityöntekijää Perhehoitokumppanit Suomesta sekä SOS-Lapsikylistä. Kokonaisuudessaan pääsin haastattelemaan siis viittä työntekijää. Kun tutkimuksessani on mukana haastateltavina kunnan perhehoidon työntekijöitä ja palveluntuottajilla toimivia työntekijöitä, näen aineiston tuovan monipuolisemman ja laajemman kuvan perheen jälleenyhdistämisestä perhehoidossa. Tietenkin aineiston moninaisuus voi johtaa myös hyvin hajanaisiin ja moninäkökulmaisiin tuloksiin, sillä kuntatoimijat ja palveluntuottajat voivat katsoa jälleenyhdistämisprosessia eri näkökulmasta. Toisaalta kunnassa tehdään lain velvoittamaa työtä ja palveluntuottajalla kunnan ostamaa ja määrittelemää työtä, joten lähtökohta haastatteluvastauksille on hyvin erilainen työntekijöiden välillä. Lisäksi minulla oli haastatteluun osallistumisesta kiinnostunut sosiaalityöntekijä Perhehoitokumppanit Suomesta, mutta hän perui osallistumisensa haastatteluun myöhemmin, koska hänellä ei ollutkaan tutkimukseni kannalta olennaista tapausta.

Haastattelupyyntöjen perusteella haastatteluun halukkaat työntekijät ottivat minuun yhteyttä ja kertoivat kiinnostuksestaan osallistua haastatteluuni. Sen jälkeen sovimme haastattelun aikataulusta ja kaikki haastattelut pidettiin työntekijän omassa toimipisteessä. Haastattelut kestivät keskimäärin tunnin ajan. Vielä haastattelutilanteessa kerroin haastattelujen

tallentamisesta ja turvallisesta säilyttämisestä sekä tuhoamisesta sekä pyysin jokaiselta haastateltavalta suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Kaikki haastateltavat osallistuivat vapaaehtoisesti haastatteluuni.

Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmänä toimii perhehoidon työntekijöiden teemahaastattelut. Haastattelun tavoitteena on selvittää tutkittavien kokemuksia tutkimuskohteesta. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa pätee normaalit kommunikaatiosäännöt, ja sekä haastateltava että haastattelija vaikuttavat toisiinsa. Luottamuksen saavuttaminen haastateltavan ja tutkijan välillä on olennaista, sillä haastattelun tulos on tästä riippuvainen. (Eskola & Suoranta 1998, 63–69.) Teemahaastattelussa aihepiirit on päätetty etukäteen, mutta kysymysten muoto ja järjestys saattoivat vaihdella sekä olennaista oli kaikkien ennalta määrättyjen aihepiirien käsittely (Eskola & Suoranta 1998, 63–64.) Teemahaastattelussa edetään aiheen kannalta olennaisten, ennakkoon valittujen aihealueiden ja täsmentävien kysymysten mukaan. Teemoihin liittyviä kysymyksiä voidaan tarkentaa ja syventää haastattelutilanteessa haastateltavan vastausten mukaisesti. Teemahaastattelussa pyritään löytämään tutkimuksen tarkoituksen sekä ongelmanasettelun mukaisia vastauksia. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 5–6.)

Jokainen haastattelu muodostui omanlaisekseen. Haastatteluissa keskustelu eteni perheen jälleenyhdistämisteeman ympärillä niin, että sain vastaukset kultakin haastateltavalta tarkasteltaviini kysymyksiini ja teemoihin. Tutkimuksen liitteenä numero kolme löytyy haastatteluissani käyttämäni haastattelurunko (ks. 3 Liite). Teemahaastattelurunkoni muodostin aiempaa tutkimusta hyväksikäyttäen vastaamaan tutkimuskysymyksiini perheen jälleenyhdistämisen prosessista sekä onnistumisen tekijöistä. Haastattelurunkoa tehtäessä en tiennyt vielä analyysini keskittyvän perheen jälleenyhdistämisen haasteisiin ja onnistumisiin.

4.2 Tutkimusasetelma

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille perhehoidon työntekijöiden näkökulmasta, mitkä tekijät estävät ja mitkä edesauttavat perheen jälleenyhdistämisen onnistumista. Tarkoituksena on myös lisätä tietoutta tämän hetken toimintamalleista perheen jälleenyhdistämiseksi. Tutkimuksen tavoitteisiin pyrin saamaan vastauksia seuraavalla tutkimuskysymykselläni.

Mitkä tekijät vaikuttavat perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseen ja mitkä tekijät estävät sen onnistumista?

Laadullisen tutkimuksen orientaatio huomioiden, olen pyrkinyt hypoteesittomuuteen. Tutkimusasetelmani ja sitä kautta oma kiinnostukseni sekä omaavani työkokemuksen kautta karttunut tietotaito aiheeseen ovat luoneet varmasti ennako-oletuksia aiheeseen, mutta olen huomionnut sen työstäessäni tutkimusta. Tutkimuksen alkuun saattaessani minulla ei vielä ollut kokemusta perhehoidosta tai perheen jälleenyhdistämisestä, sillä en ollut vielä silloin toiminut sosiaalityöntekijänä perhehoitoon sijoitettujen lasten asioissa. Näin ollen suuria esioletuksia minulla ei ollut tutkimuksenteon alussa tai aineistoa kerätessä, mutta aineistoon tutustuessani ja sitä analysoitaessani sekä työskennellessäni perhehoidossa sain samanaikaisesti lisätietoa tutkimukseni ilmiöstä. Eskolan ja Suorannan (1998, 16) mukaan tutkimusta tehdessämme tulkintamme on aina sidoksissa aiempaan kokemukseemme, mutta tärkeintä on tiedostaa omat ennako-oletukset ja löytää sitä kautta uusia näkökulmia aiheesta.

4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Tutkimukseni on tehty laadullisen tutkimuksen keinoin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käyttäen. Aiemmin kuvaamani aineisto siis ohjaa suurelta osin tutkimuksen etenemistä.

Laadullisen sosiaalityön tutkimuksen suunnitteluprosessi on monivaiheinen ja voi olla hyvin monenlaisesti toteutettu. Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruu ja aineiston analyysi linkittyvät toisiinsa päällekkäisinä prosesseina ja myös tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset määrittävät aineistonkeruuta ja -analyysia. (Shaw & Holland 2014). Myös Alasuutarin (2011, 24) mukaan laadullinen tutkimus on aina ainutkertainen prosessi, jossa sovelletaan olemassa olevia ja rakennetaan uusia sääntöjä. Hänenkään mukaansa tutkimusprosessi ei koskaan etene suoraviivaisena prosessina vaan monimutkaisena kokonaisuutena (Emt. 2011, 275). Näen oman tutkimusprosessini vastaavanlaisena, jossa tutkimusvaiheet kietoutuvat keskenään ja vaikuttavat alati toisiinsa. Tutkimukseni teossa prosessit ovat linkittyneet päällekkäisesti esimerkiksi niin, että tutkimukseni hahmotelman ja tutkimussuunnitelman jälkeen toteutin ensimmäisenä aineistonkeruun, ja aineistoni puolestaan muokkasi vielä tutkimuskysymyksiäni ja aineiston analyysiäni. Lisäksi aineistostani esiin

nousseet teemat ohjasivat myös tutkimuksen teoreettista viitekehystä, jolloin sain aineistoa ja teoriaa liitettyä yhteen. Eskola ja Suoranta (1998, 15) puhuukin aineistolähtöisestä analyysistä, jossa teoria voidaan rakentaa empiirisestä aineistosta käsin, tehden tutkimus päinvastaisessa järjestyksessä.

Myös Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 12) tuovat esiin, että haastattelun analyysin vaiheet linkittyvät toisiinsa ja toteutuvat päällekkäisesti. Usein liian aikaista aineistonanalyysimenetelmän päättämistä ei nähdä hyvän tutkimuksen kannalta olennaisena, vaan pikimmiten dataan tutustuminen ja sen pohjalta analyysimenetelmän päättäminen nähdään toimivana ratkaisuna (Shaw & Holland 2014, 223). Myös tässä tutkimuksessa näen laadullisen tutkimuksen teon prosessinomaisena työnä ja toimin tämän idean mukaisesti, lähtien aineisto edellä pohtimaan sen analysointitapaa. Sen lisäksi koko tutkimuksenteossa pyrin huomiamaan tutkimuksenteon vaiheiden päällekkäisyyden ja muuttumispotentiaalin tutkimuksenteon edetessä.

Valitsin lopulta aineistoni analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan tiivistetty ja yleismuotoinen kuvaus. Sen avulla on mahdollista analysoida lähes mitä tahansa tekstimuotoon saatettua aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysin avulla aineistosta haetaan merkityksiä ja yritetään kuvata kirjallista materiaalia sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 15–18.) Näenkin sisällönanalyysin analyysimenetelmänä sopivan hyvin vähän tutkittuun aiheeseeni perheen jälleenyhdistämiseen perhehoidossa, sillä halusin tavoitella haastatteluissa ilmenneitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä tuoda esiin tiivistetysti aineistoni annin.

Ennen analyysin teon aloittamista luin litteroimani haastatteluaineistot muutaman kerran läpi. Havaitsin, että merkityksellistä analyysin kannalta on systemaattinen aineiston analyysi, jossa koko aineisto käydään läpi tiettyjä teemoja koodaten niin, ettei tutkija unohda aineistosta jotain olennaista pois (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 21). Aloitin aineiston analysoinnin taustatekijöiden hahmottamisella. Poimin aineistosta lapsen iän sijoituksen alkaessa, sijoituksen keston huostaanottoa purettaessa, alkuperäiset huostaanoton syyt, sijaisperheen muodon sekä vanhempien ja sijaisvanhempien keskinäisen hyväksynnän.

Aineistoni analysoinnissa etenin Tuomen ja Sarajärven (2018, 123–127) esittämän aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheiden mukaisesti. Analyysi toteutui laadulliselle

tutkimukselle usein tyypilliseen tapaan, induktiivisesti. Tällä tarkoitetaan aineistolähtöisesti yksityisestä yleiseen tapahtuvaa tutkimusta. (Eskola & Suoranta 1998, 62.) Redusoin aineiston ensimmäiseksi eli tein siihen pelkistyksiä ja tällä aineistosta karsin kaiken tutkimukselle epäolennainen pois. Koin, että haastatteluissa ei ollut paljoakaan epäolennaista tutkimusasetelmassani toivottaviin tuloksiin liittyen. Pelkistämisen jälkeen klusteroin eli ryhmittelin aineiston. Ryhmittelyllä etsin aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroja. Ryhmistä muodostin alakategoriat, yläkategoriat ja yhdistävät luokat. Yhdistävinä luokkina tutkimuksessani käytin perheen jälleenyhdistämisen esteitä ja perheen jälleenyhdistämisen onnistumisia. Kaikki tutkimukseni ylä- ja alakategorioista kuuluivat jompaankumpaan yhdistävistä luokista. Haastattelujen ilmaukset koodasin Word-ohjelman taulukointityökalun avulla taulukoiksi, jotta sain aineistosta muodostettua visuaalisen kokonaiskuvan. Näin yhdistäviksi luokiksi muodostui perheen jälleenyhdistämisen esteet ja onnistumiset. Kuvaan tarkemmin jäljempänä tulososiossa luomiani luokkia taulukoin.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusentekijän tulee tutkimusta tehdessään toteuttaa lukuisia päätöksiä, jolloin tutkijan etiikka joutuu jatkuvasti koetukselle (Eskola & Suoranta 1998, 40). Olen pyrkinyt noudattamaan tutkimusta tehdessäni hyvän tieteellisen käytännön mukaisia periaatteita. Periaatteisiin kuuluvat muun muassa rehellisyys, yleinen huolellisuus, tutkimuksen teon avoimuus ja muiden tutkijoiden työn arvostaminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6).

Tutkimuksessani en ole tuonut esiin tutkittavaa kaupunkia, jotta haastateltavia työntekijöitä ei tunnista haastatteluista. Myöskään työntekijöiden kertomia tapauksia en ole avannut yksityiskohtaisemmin tutkimuksessani, jotta tutkittavat tapaukset pysyvät anonyymeinä niin, ettei niitä pysty tunnistamaan. Haastateltaville työntekijöille olen esittänyt Tiedotteen tutkittavalle (ks. 1 Liite) sekä ennen haastatteluun ilmoittautumista että haastattelun yhteydessä. Tiedotteessa olen kertonut haastatteluun osallistuneille muun muassa Pesäpuu ry:n Munperheet-hankkeesta, aineiston keräämisestä, säilyttämisestä ja tuhoamisesta. Ennen haastattelua olen kerännyt jokaiselta haastateltavalta suostumukset tutkimukseen osallistumisesta. Näin haastatteluun osallistuva on voinut vielä tehdä päätöksen osallistumisestaan sekä antanut suostumuksensa tutkimukseen osallistumiselle. Kaikki haastateltavat osallistuivat

tutkimukseeni vapaaehtoisesti. Tutkittavat olivat lisäksi itse esittäneet minulle kiinnostuksensa osallistua tutkimukseeni, joten ymmärrän heidän halunneen vaikuttaa vähän tutkitun aiheen tieteelliseen tutkimukseen. Myös Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 447) korostaa, että tutkittavat usein osallistuvat tutkimukseen halusta edesauttaa tutkittavaa aihealuetta ja tuoda tavallisen ihmisen tai tässä tapauksessa työntekijän näkemyksen asiasta esille.

Tutkimustulosteni yleistettävyyttä haettaessa pyrin tuomaan esille omia tutkimustuloksiani yhdessä aiemman tutkimustiedon kanssa. Näin Alasuutarin (2011, 245) esittämin keinoin saadaan kvalitatiivisen tutkimuksen yleistettävyysongelmaa osaltaan ratkaistua. Tutkimuksessani voidaan puhua myös sisäisestä yleistettävyydestä, joka on tyypillistä laadullisessa tutkimuksessa. Sisäisellä yleistettävyydellä tarkoitetaan saman tutkimuksen sisällä saatujen analyysitulosten yleistettävyydestä koko aineistoon. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 28.) Näen tutkimukseni sisäisen yleistettävyyden olevan hyvällä tasolla, sillä tutkimustehtäväni mukaisesti kysymyksiin olen saanut samankaltaisia vastauksia tapauksesta riippuen. Näenkin, että tutkittavat työntekijät jakavat merkityksenantonsa osittain keskenään vaikka jokainen tapaus, josta he kertoivat, olikin erityinen ja yksilöllinen.

Kuitenkin pyrin saamaan vastauksia tutkimuksellani vain paikallisesti ja kulttuurisidonnaisesti, suomalaiseen kontekstiin liittyen. Joka tapauksessa näen, että suppean laadullisen aineistoni vuoksi en pysty tekemään mitään yleistettäviä johtopäätöksiä saamistani tutkimustuloksista. Olennaista onkin pyrkimys tuoda esiin Suomessa vähän tutkittua aihealuetta perheen jälleenyhdistämisestä perhehoidossa. Yleistettävyyttä tärkeämpää on avata tutkimuksen kentällä ja myös sosiaalityön käytännöissä sivuun jäänyttä aihealuetta tutkimuksellisesti. Lisäksi laadullisen tutkimuksen tavoitteena on löytää jotain uusia ja erilaisia jäsennyksiä todellisuudesta (Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen 2010, 16). Toivonkin tutkimuksellani saavutettavan uudenlaista näköalaa ja ainakin sen tuovan aiheen merkityksellisyyden esiin.

Luotettavuutta pohdittaessa on hyvä kiinnittää huomiota sekä aineiston merkittävyyteen ja riittävyteen että analyysin kattavuuteen, arvioitavuuteen ja toistettavuuteen (Eskola & Suoranta 1998, 155–156). Aineiston merkittävyys on aina suhteellinen asia, mutta olen pyrkinyt perustelemaan merkittävyyttä muun muassa suomalaisen tutkimustiedon puutteella aiheesta sekä sillä, että ajankohtaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä nousee jatkuvasti, mutta perheen yhdistämisistä tapahtuu hyvin vähän. Aineiston riittävyttä pohdittaessa näen, että pro gradu -tutkielman laajuuteen nähden sain kokoon tarpeeksi kattavan aineiston, vaikka viisi tapausta ei vielä niin laaja aineisto olekaan. Kuitenkin aineistoni seitsemän lasta, joissa perheen

jälleenyhdistäminen on tapahtumassa tai jo toteutunut, on riittävä aineisto laadulliseen tutkimukseen, sillä perheen jälleenyhdistämissä tapahtuu niin vähän Suomessa. Lisäksi haastateltavia on vaikea löytää vähäisten aiheen kannalta olennaisten tapausten vuoksi ja haasteena on myös se, että työntekijät vaihtuvat lastensuojelussa useasti, joten välttämättä perheen jälleenyhdistämisen tehnyt työntekijä ei työskentele enää samassa paikassa.

Analyysin kattavuuteen liittyen puolestaan tärkeää on se, ettei aineistosta kerätä satunnaisia poimintoja tulkinnoiksi. Olenkin pyrkinyt tuomaan aineistostani esiin kattavasti useammassa tai kaikissa tapauksistani esiintyviä yhtäläisyyksiä niin, ettei satunnaiset ja epäolennaiset asiat saaneet huomiota. Analyysin arvioitavuudelle sen sijaan tarkoitetaan lukijan mahdollisuutta seurata tutkijan päättelyketjuja sekä analyysin toistettavuudella analyysin avoimuutta, että toinen tutkija pystyisi tekemään samankaltaisia tulkintoja. Tähän liittyen olen pyrkinyt avoimesti kuvaamaan tutkimusprosessiani ja sen päällekkäisyyttä sekä monivaiheisuutta lukijalle tutkimuksen alusta loppuun. Lisäksi Eskola ja Suoranta (1998, 153) nostavat vahvistavuuden käsitteen, joka on yksi luotettavuutta mittaava tekijä. Näen tämän tutkimuksen vahvistavuuden onnistuneen, sillä aineistostani nousevat tulkinnat saavat tukensa aiemmasta aihetta tarkastelleesta kirjallisuudesta.

5. PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISEN ESTEET JA ONNISTUMISET

Tässä luvussa kuvaan perhehoidon työntekijöiden näkökulmasta, mitkä tekijät estävät ja mitkä edesauttavat perheen jälleenyhdistämisen onnistumista. Tarkoituksena on myös lisätä tietoutta tämän hetken toimintamalleista perheen jälleenyhdistämiseksi. Keskeiset tutkimustulokset olen jaotellut kahteen alalukuun tutkimuskysymysten ja aineistosta esiin tulleiden pääteemojen mukaan. Pääteemoina ovat perheen jälleenyhdistämistä estävät tekijät sekä perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen tekijät. Esittelen tulokset näiden luokkien perusteella. Lisäksi alkuun olen koonnut tutkittavien tapausteni taustatiedot yhteen ensimmäiseksi kappaleeksi.

5.1 Tapausten taustatiedot

Tutkimuksessa tuon esiin viisi eri tapausta, joissa perheen jälleenyhdistäminen on tapahtunut vuoden sisään. Kaikissa tapauksissa lapsi tai sisarukset ovat joko koekotiutuksella vanhempansa luona tai jo kotiutuneet vanhemmalleen. Tapaukseni käsittää seitsemän eri ikäisenä sijoitettua sekä kotiutunutta tyttöä ja poikaa sekä sisaruksia. Nuorin on sijoitettu 2-vuotiaana ja vanhin 10-vuotiaana sekä nuorin on kotiutunut 6-vuotiaana ja vanhin 13-vuotiaana. Huostaanotot ovat kestäneet kahdesta kahdeksaan vuotta. Jokaisen tapaukseni lapsi oli sijoitettuna vierasperheeseen, eikä täten yksikään tapauksista ollut sijoitettuna sukulaissijaisperheeseen. Huostaanoton syyt liittyivät pääosin vanhemmuuden puutteisiin, päihde- ja mielenterveysongelmiin, perushoivan puutteeseen ja perheväkivaltaan. Neljässä tapauksessa huostaanotto oli kestänyt lyhyen aikaa, vain kahdesta kolmeen vuotta ja ainoastaan yhdessä tapauksessa sijoitus oli kestänyt kahdeksan vuotta. Myös Wulzcyn (2004, 102) painottaa sitä, että mitä lyhyemmin huostaanotto kestää, sitä todennäköisempää perheen jälleenyhdistäminen on. Oma aineistoni siis tukee Wulzcynin tutkimuksen tuloksia, sillä suurin osa sijoituksista purettiin kolmen vuoden aikana huostaanottopäätöksestä.

Taustatietona kysyin myös syntymävanhempien ja sijaisvanhempien suhtautumisesta toisiinsa. Aineiston mukaan suurimmassa osassa perheen jälleenyhdistämisen kokeneista sekä vanhemman suhtautuminen sijaisvanhempiin että sijaisvanhempien suhtautuminen vanhempiin oli hyväksyvää. Vain yhdessä tapauksessa osapuolten suhtautuminen toisiinsa oli vähättelevää

ja ristiriitaista. Lisäksi toisessa tapauksessa suhtautuminen oli vaihtelevaa, mutta kotiutumista kohti hyväksyvää. Yhdessä tapauksista vanhempi ei hyväksynyt huostaanottoa, mutta hyväksyi lapsen sijaisperheen. Alle olen koonnut vielä taulukkoon tapausten taustatiedot.

TAULUKKO 1. Tapausten taustatiedot

Taustatiedot	Tapaus 1	Tapaus 2	Tapaus 3	Tapaus 4	Tapaus 5
Ikä kotiutuessa	10 vuotta	9 vuotta / 6 vuotta	12 vuotta	13 vuotta / 11 vuotta	9 vuotta
Sukupuoli	tyttö	tyttö ja poika	tyttö	tyttö ja poika	poika
Sijoituksen kesto	8 vuotta	3,5 vuotta	2 vuotta	3 vuotta	3 vuotta
Kotiutuksen tilanne	palannut vanhempiensa luokse	palannut vanhempiensa luokse	koekotiutuksella vanhemmallaan	palannut vanhempiensa luokse	koekotiutuksella vanhemmallaan
Huostaanoton alkuperäiset syyt	päihdeongelmat, perushoivan puutteet	mielenterveys- ja päihdeongelmat, perushoivan puutteet	vuorovaikutusongelmat, perheväkivalta, perushoivan puutteet	päihdeongelmat, perushoivan puutteet	parisuhdeväkivalta, perushoivan puutteet, lapsen rajattomuus
Sijaiskodin tyyppi	vierasperhesijoitus	vierasperhesijoitus	vierasperhesijoitus	vierasperhesijoitus	vierasperhesijoitus
Sijaisvanhempien asenne vanhempia kohtaan	hyväksyvä suhtautuminen	vaihteleva, loppua kohti hyväksyvä	hyväksyvä suhtautuminen	ajoittain kunnioittava, ajoittain ristiriitainen	hyväksyvä suhtautuminen
Vanhempien asenne sijaisvanhempia kohtaan	hyväksyvä suhtautuminen	vaihteleva, loppua kohti hyväksyvä	ei hyväksy huostaanottoa, mutta hyväksyy sijaisperheen	vähättelevä, ristiriitainen	hyväksyvä suhtautuminen

5.2 Perheen jälleenyhdistämisen esteet

Perheen jälleenyhdistämisen esteitä perhehoidossa avaan lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelman, suunnitelmallisen sosiaalityön puuttumisen ja perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyden näkökulmista. Nämä teemat nousivat eniten esiin aineistosta jälleenyhdistämisen estäviin tekijöihin liittyen. Olen taulukoinut perheen jälleenyhdistämistä estävät tekijät alla olevaan taulukkoon.

TAULUKKO 2. Yhdistävä luokka: Perheen jälleenyhdistämisen esteet

Perheen jälleenyhdistämisen esteet:	
1) Yläkategoria: Lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelma	- alakategoriat: perheen jälleenyhdistämisen puhumattomuus, vanhempien puuttuvat asiakassuunnitelmat, konkreettisten tavoitteiden puuttuminen
2) Yläkategoria: Suunnitelmallisen sosiaalityön puute	- alakategoriat: epäjohdonmukaiset ja selkiytymättömät prosessit, kuntakohtaiset erot perheen jälleenyhdistämiseksi, eri toimijoiden yhteistyön puutteet
3) Yläkategoria: Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyys	- alakategoriat: vanhempien kuntoutustarpeisiin ei pystytä vastaamaan, pitkä sijoitus ja lapsen kiintyminen sijaisperheeseen, huostaanoton syyt eivät pääse poistumaan

5.2.1 Lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelma

Lastensuojelulaki velvoittaa laatimaan lapselle asiakassuunnitelman. Myös vanhemmalle tulee lain mukaan laatia oma vanhemman asiakassuunnitelma vanhemman kuntoutumiseksi, jollei sen laatiminen ole tarpeetonta. Aineistostani selvisi, että lain velvoittamisessa lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelmissa esiintyi selviä puutteita. Asiakassuunnitelmissa ilmeni perheen jälleenyhdistämisen puhumattomuutta, vanhempien asiakassuunnitelmien puuttumista

ja konkreettisten tavoitteiden puutetta. Alla esittelen näiden alakategorioiden mukaisesti asiakassuunnitelmateemaa.

Lapsen asiakassuunnitelmissa näkyi niukasti perheen jälleenyhdistäminen, jos ollenkaan. Perheen jälleenyhdistämisestä ei juuri puhuttu tai se jäi maininnan tasolle lapsen asiakassuunnitelman neuvottelussa. Seuraavissa sitaateissa näkyy se, että perheen jälleenyhdistämisen keskustelu jäi hyvin vähäiseen rooliin asiakassuunnitelmissa.

”Ei näkynyt asiakassuunnitelmassa, se oli näkyvissä arkisessa vuorovaikutuksessa ja kanssakäymisessä.”

”Jälleenyhdistäminen on ollut puheissa ehkä yleisenä keskustelun aiheena, mä aattelen, että kyllä me pyritään pitämään siitä huolta, että vähintään vuosittain assussa (asiakassuunnitelmassa) otetaan puheeksi se, jos ei muuta niin todetaan se, että huostassapidon perusteet ovat voimassa, huostassapito jatkuu, että se on semmoinen toteama, jos ei sitä pysty muuten siinä tai ei oo tarvettakaan siinä muuten käsitellä. Täytyy sanoa, että tässä oli niin kaikilla osapuolilla aika vahvasti se vanhempien päihdeproblematiikka, ettei siitä liiemmin puhuttu assuissa, kun sitten yhtäkkiä.”

Toisena alakategoriana aineistosta nousi esiin, että vanhemman asiakassuunnitelmat puuttuivat lähes kokonaan. Aiemmat tutkimukset ovat tuoneet esille saman havainnon (Hoikkala ja Heinonen 2013, 47; Pitkänen 2011, 63). Haastatteluiden mukaan joidenkin kuntien prosesseissa vanhemman asiakassuunnitelman laatiminen ei kuulu perhehoidon puolelle lainkaan vaan se tulisi tehdä aikuissosiaalityössä, jos vanhempi itse haluaa. Käytännössä tämä linjaus tarkoitti usein sitä, että vanhemman suunnitelmaa ei ollut tehty. Seuraavassa esittelen lainauksia aineistostani liittyen vanhempien asiakassuunnitelman puutteisiin.

”On edelleen kuntia, jossa ei tehdä sitä vanhempien kanssa työskentelyä eikä tehdä niitä vanhemman suunnitelmia.”

”Ei siis äidillä ei ollut aikuissosiaalityön asiakkuutta ja se on sillain katsottu, että vanhempi laatii oman asiakassuunnitelman aikuissosiaalityön puolella ja sitten sijaishuollossa laaditaan lapsen asiakassuunnitelma, että siihen lapsen suunnitelmaan kirjataan vaan lyhyesti vanhemman tilanteesta, mitä hän itse kertoo.”

Mikäli jossain kunnassa vanhemman asiakassuunnitelma oli tehty, suunnitelmaan kirjatut ja sijoituksen aikaisen työskentelyn tavoitteet eivät silti olleet konkreettisia perheen jälleenyhdistämiseksi (ks. Hoikkala & Heinonen 2013, 44–46). Seuraavassa sitaatissa tuon esiin, että asiakassuunnitelmien tavoitteet eivät olleet konkreettisia, vaikka suunnitelmat olikin tehty.

”Muistaakseni vanhemmille oli tehty vanhemman asiakassuunnitelmat vuosittain, että olin ainakin käsittänyt näin, että siellä kunnassa olisi tehty, käsitin ja heille oli työskentelyäkin. Arvelen, että tavoitteet vanhempien assuissa eivät olleet konkreettisia perheen jälleenyhdistämiseksi.”

Tutkijana näen puutteet lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelmissa sekä konkreettisten tavoitteiden puutteissa yhtenä keskeisenä asiana siihen, että perheen jälleenyhdistämisiä ei pääse tapahtumaan. Lain vaatimat lapsen ja vanhemman suunnitelmat tulisi laatia vähintään vuosittain ja perheen jälleenyhdistämistä tulisi konkreettisesti arvioida myös vuosittain avoimesti lapsen asiakassuunnitelman teon yhteydessä. Asiakassuunnitelmien tulisi toimia konkreettisina työkaluina perheen jälleenyhdistämisen arvioimiseksi huostaanoton alusta alkaen. Toisaalta aineistosta näkyi myös muutos ajattelumalleissa, sillä vanhemman asiakassuunnitelma ja vanhempien kanssa työskentely nähtiin tärkeänä.

”Me yritetään pitää kiinni siitä varmistetaan, että onko vanhemman assut tehty. Näkemys, että biovanhempien saama apu on tärkeitä sen lapsen sijoituksen kannalta. Muutoksentuulia, näkee lohdullisena.”

Yllä olevan sitaatin perusteella vanhemman asiakassuunnitelma ja vanhempien kanssa työskentely nähdään tärkeänä. Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista pohtia, että minkä vuoksi vanhempien asiakassuunnitelmia jätetään tekemättä ja vanhempien kanssa työskennellään niin vähän. Voiko esimerkiksi aikapula ja lapsen prosessi viedä työntekijöiden ajan, jolloin vanhemman kanssa työskentely jää priorisoinnissa muun työn jalkoihin.

5.2.2 Suunnitelmallisen sosiaalityön puute

Suunnitelmallisen sosiaalityön puute näkyy epäjohdonmukaisina ja selkiytymättöminä prosesseina, kuntakohtaisina eroina perheen jälleenyhdistämiseksi sekä eri toimijoiden yhteistyön puutteina. Haastatteluiden perusteella sijoituksen aikainen työskentely kokonaisuudessaan näyttäytyi epäyhtenäisenä ja jopa sattumanvaraisena. Myös Pitkäsen (2011) mukaan vanhempien tukemisessa sijaishuollon aikana puuttuu sosiaalityön yhtenäiset toimintamallit, eikä mikään taho ota siitä vastuuta. Tätä ajatellen sijoituksen sosiaalityö ja etenkin perheen jälleenyhdistämistyö vaatisi yhteneväisiä käytäntöjä ja selkeitä malleja sijoituksen alun työskentelystä lähtien. Alla erittelen suunnitelmallisen sosiaalityön puutteen yläkategorialle haastatteluista löytämiäni alakategorioita.

Perheen jälleenyhdistämisen prosessi näyttäytyi kokonaisuudessaan epäjohdonmukaisena ja selkiytymättömänä. Haastatteluiden perusteella jälleenyhdistämisen prosessiin vaadittaisiin suunnitelmallisempaa työtettä sekä lapsilähtöisempää toimintaa. Esimerkiksi päihdearvioita tai vanhemmuuden arviointia ei systemaattisesti ollut tehty ja asianosaisen lapsen mielipidettä ei ollut selvitetty, kuten seuraavasta käy ilmi.

”Niinkun sanottu, ei mitään päihdearvioita ollut, suunnitelmallisempaa työtä olisi tarvittu. Lasten kuulemista ja osallisuutta olisi hyvä miettiä sitä lapsilähtöisemmin eikä noin aikuisjohtoisesti. Ennen sitä päätöstä (perheen jälleenyhdistämisestä) siis.”

”Jonkun näköinen perhetyö, kunta tekee sen, tiedän, että työskentelyä on, mutta ei ole esimerkiksi vanhemmuuden arviointia, tai perhearviointia, missä lapset olisivat mukana.”

”Kuntapuolen päätös oli sen verran jämässä ja siihen vaikutti ehkä moni muukin sellainen asia, mitä ei siihen pöytään tuotu. Mahdollisesti jotkut kunnan taloudelliset näkökulmat tai muut, nää on näitä mun tulkintoja. Ja ajattelen, että siellä oli ehkä sellaista painostusta, koska se tuli niin nopealla syklillä. Ei ollut niin suunnitelmallista sitten.”

”Lapsen mielipidettä ei oltu selvitetty ja kuultu.”

Myös kuntakohtaiset erot perheen jälleenyhdistämiseksi tulivat esiin aineistosta. Haastateltavistani palveluntuottajien työntekijät pystyivät arvioimaan helpommin kuntakohtaisia eroja, sillä he saattoivat työskennellä monen kunnan kanssa ja täten havaita eroja kuntatoimijoiden välillä. Mitä pienempi kunta ja mitä vähemmän perheen jälleenyhdistämissä kunnassa oli, sitä suunnittelemattomampaa työskentely ja sen prosessit olivat. Puolestaan mitä isompi kunta oli, sitä organisoituneempia prosessit perheen jälleenyhdistämiseksi olivat.

”Kyseessä pikku kunta, todennäköisesti ei perheen jälleenyhdistämissä ole tapahtunutkaan juuri, että yhtäkkiä tarvii joku case löytää. Tällaisia mietin jo silloin. Esimerkiksi (isompien kuntien) kanssa on hyvä esimerkki tämmöisistä hyvistä prosesseista ja yhteistyöstä.”

Suunnitelmallisen sosiaalityön puute näkyi myös eri toimijoiden yhteistyön puutteena. Arvioinnista puuttui täysin moniäänisyys eikä yhteistyötä toimijoiden välillä juuri ollut. Aiemmassa tutkimuksessa on tullut esiin myös eri toimijoiden ja moniammatillisen työn pirstaleisuus, sillä esimerkiksi lapsen vastuusosiaalityöntekijä nähtiin ensisijaisesti lapsen työntekijänä, ja vanhempia varten oleva apu sekä moniammatillinen työ jäi monen yksittäisen toimijan vastuulle.

”Ei ollut yhteistä arviointia, se oli puutteellinen. Kyllä se yhteinen arviointi heikoksi jäi, ammattilaisetkin olisivat voineet asettua aiheen äärelle ja miettiä sitä yhdessä.”

”Voi olla, että yhteistyöprosesseissa on kehittämisen varaa.”

”Muistan ihan jonkun työnohjauskerrankin, että tätä puitiin nimenomaan tätä kuntayhteistyön ongelmaa, että voiko tää mennä näin tämä prosessi.”

Lisäksi suunnitelmallisen sosiaalityön puute näkyi myös siten, että kaikki haastatteluisia tutkittavat tapaukset olivat keskenään hyvin erilaisia kokonaisuuksia. Muun muassa perheen jälleenyhdistämisen eteneminen, sen arviointi, asianosaisten osallisuus tai osattomuus, suunnitelmallisuus tai suunnittelemattomuus vaihtelivat tapausten kesken. Kuntakohtaiset erot olivat suuria, mutta myös kunnan sisällä oli nähtävissä eroja perheen jälleenyhdistämisen prosessissa. Se, että jokainen tapaus oli keskenään täysin erilainen, kertoo mielestäni siitä, että järjestelmällistä mallia perheen jälleenyhdistämiseksi ei ole olemassa ja perheen yhdistäminen tapahtuu osin sattumanvaraisesti ja epäsuunnitelmallisesti, mahdollisesti syntymävanhemman tai lapsen aloitteesta lähtien.

5.2.3 Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyys

Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyden taustalla nähtiin olevan moninaisia syitä. Perhehoidon työntekijät nimesivät vähäisyydelle kolme keskeisintä syytä. Näihin kuuluivat se, että vanhempien kuntoutustarpeisiin ei pystytä vastaamaan, lapsi on ollut pitkään sijoitettuna ja hänelle on ehtinyt muodostua kiintymys sijaisperheeseensä sekä se, että huostaanoton syyt eivät pääse poistumaan.

Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyteen vaikuttavana tekijänä nähtiin se, että vanhempien kuntoutustarpeisiin ei pystytä vastaamaan. Samankaltaisia huomioita on tehty saatavilla olevassa aiemmassa tutkimuksessa (Hoikkala & Heinonen 2013, 47), vaikka lapsen syntymävanhempien kanssa työskentely vanhemmuuden tukemiseksi nähdään keskeisenä tekijänä perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi (Balsells ym. 2018, 1567). Seuraavissa sitaateissa tuon esille vanhemmille annettavan tuen puutetta.

”Vanhemmille ei oo tarjota riittävästi sitä tukea, sen jälkeen kun huostaanotto on voimassa vanhemmat jää tosi yksin ja, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on riittävästi hommaa siinä, että se hoitaa ja vastaa sen lapsen asioista ja siitä verkostosta, työmäärä ei salli sitä, että vastaisi sen vanhemman asioista ja kuntoutuksesta.”

”Sijaishuollon puolella on hyvä ja pääsee keskittymään nimenomaan siihen lapseen ja se lapsi nousee keskiöön, mutta sitten siinä on huonona puolena se, että kuka sitten vastaa

sen vanhemman tarpeista ja siitä, että jos huostaanoton perusteet on liittyneet siihen vanhemmuuteen ja hänen ongelmiin niin sitten miten sitä vanhempaa voisi tukea, että se tilanne siellä kotona muuttuisi.”

”Pitäisi olla jotenkin systemaattisempaa ja suunnitelmallisempaa se työskentely sen vanhemman kanssa siitä huostaanotosta alkaen, ettei se nyt loputtomiin voi vuosikymmeniä kestää, mutta vaikka ne ensimmäiset kaksi vuotta olisi aktiivisempaa työskentelyaikaa. Olisi semmoinen nimetty tukityöntekijä vanhemmalla.”

Sitaatit kertovat selvästi samaa, mitä jo aiemmissa tutkimuksissa on tullut esiin. Vanhemmat eivät saa tarpeeksi tukea lapsen sijoituksen jälkeen (esim. Pitkänen 2011; Marjomaa & Laakso 2010, 74). Sitaateista paistaa myös läpi se, että lapsen vastuusosiaalityöntekijällä on tarpeeksi työtä lapsen sijoitusprosessin kanssa eikä aika riitä vanhemman tukemiseen. Lisäksi se koetaan hyväksi, että sijoitettuaan lapsen tilanteeseen keskitytään kunnolla, vaikka samassa lauseessa pohditaankin vanhemman tuen puutetta. Sitaateista nousee myös esiin tarve vanhempien kanssa työskentelylle ja ehdotetaan esimerkiksi omatyöntekijää sijoitetun lapsen vanhemmalle.

Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyteen liittyy haastatteluiden mukaan myös pitkä sijoitus ja lapsen kiintyminen sijaisperheeseen. Perhehoidossa sijoitus on voinut kestää pitkään ja lapselle on ehtinyt muodostua kiintymys sijaisperheeseensä. Tällöin tulee aina arvioida lapsen etua perheen jälleenyhdistämisessä. Lapsen etua huomioitaessa tulee ottaa huomioon muun muassa sijoituksen syyt ja sen kesto, lapsen ikä ja oma mielipide. Alla tuon esiin aineistosta, kuinka pitkä sijoitus voi vaikuttaa perheen jälleenyhdistämisen arviointiin.

”Onhan se iso asia jos lapsi on ollut pitkään perhehoidossa, niin kun lakikin sitä sanoo että jos lapselle on sinne syntynyt ne suhteet niin miten se arvioidaan sitä, että onkin sen edun mukaista jäädä sinne.”

”Ja sitten perhehoidossa mitä pienemmästä lapsesta kyse ja mitä pidempään lapsi on asunut siellä sijaisperheessä niin pitää miettiä sitä kiintymyssuhdetta, että onko se enää lapsen edun mukaista repiä häntä perheestä, mihin hän on kiintynyt ja ajattelee, että se on hänen koti.”

Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyteen liittyy haastateltavien mukaan myös se, että huostaanoton syyt eivät pääse poistumaan. Huostaanoton syyt perhehoidossa nähtiin olevan pääasiassa vanhemmista johtuvia, ja jos huostaanoton syyt eivät pääse poistumaan, ei perheen jälleenyhdistämistä voi tapahtua. Haastatelussa vanhempien kuntoutuminen nähtiin ensisijaisena, jotta huostaanoton perusteet pääsevät poistumaan.

”Vaikeita sijoituksia, selkeästi näkee ykkösenä, että huostaanoton perusteet ei vaan lähde poistumaan.”

”Mä ajattelen, että se ei välttämättä ole resursseista kiinni vaan siitä vanhemman omasta kyvystä tehdä sitä muutosta, peruspalvelut on kumminkin ihan samat suurinpiirtein kaikilla, mutta se on yksilökohtaista pystyykö niistä haasteista mennä eteenpäin. Osa pystyy ihan samoissa palveluissa syystä tai toisesta, onko se tahdosta vai mistä kiinni vai ongelmien laajuudesta.”

”Ykkössyy meidän sijoituksissa, ettei se vanhempien muutosprosessi pääse käyntiin. Tosi syvällä päihde- tai mielenterveysongelmissa olevia vanhempia ja tuntuu, ettei ne lähde oikeen edistymään, vaikka tehtäisiin hyviä suunnitelmia ja huostaanoton perusteisiin pureutuvia ja tästä suunniteltuja ja muuta, jostain syystä ne on niin syvällä ne ongelmat, pitkään jatkuneita ne ongelmat.”

Perhehoitoon nähtiin sijoitettavan hyvin pieniä lapsia, jolloin vanhemmuuden haasteet korostuvat. Lisäksi huostaanoton syyt nähtiin niin vakavina ja syvinä, että vanhemman kuntoutuminen vaatisi todella paljon. Sitaateissa korostui vanhemman oma vastuu kuntoutumisestaan, mutta toisaalta myös huomioitiin se, ettei tällä hetkellä vanhempien kuntoutustarpeisiin pystytä vastaamaan.

”Perhehoidossa, mitä pienemmästä lapsesta on kyse niin se problematiikka ja huostaanoton perusteet liittyy siihen vanhemmuuteen, vanhemmuuden puutteisiin ja riittämättömyyteen ja vanhemman ongelmiin ja sitten perhehoito vastaa siitä lapsen perushoivasta ja huolenpidosta ja edelleen haluan uskoa, että siitä kiintymyksestä, mutta tavallaan kun se kuntoutuminen pitäisi olla sillä vanhemmalla.”

”Tietysti se tarkoittaa, että lapsi on silloin huostaanotettu hyvin nuorena, pienenä lapsena, että silloin se on usein kodin ja vanhemmuuden se syy, että onko sitten niin, että se vanhempi ei saa riittävästi tukea tai ei oo motivaatiota ottaa tukea vastaan tai lähteä mukaan.”

”Perhehoitoon tulee pääasiassa hyvin pieniä ja nuoria lapsia, jossa huostaanoton syyt on niin vakavia, että itsessään tekee siitä perheen jälleenyhdistämisestä vaikean varsinkin ihan kotiin saakka, aika vaikeita, ne syyt on monesti päihde- ja mielenterveys tai molempia, että niissä on aikamoinen työ, että vanhempi saa työstettyä sen asian tasapainoon, että ne syyt poistuisi, siinä tarvitaan aika pitkäaikainen asioiden hoitoa, huostaanoton perusteet lakkaisi.”

Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyden taustalla keskeisimpänä syynä esiintyi vanhempilähtöiset huostaanoton syyt, jotka eivät pääse poistumaan. Edellisessäkin sitaatissa näkyy se, että huostaanoton syyt ovat olleet niin vakavia, että kotiutuminen nähdään melkein mahdottomana. Myös Font, Sattler ja Gershoff (2018, 1337) toteavat perheen jälleenyhdistämisen jälkeisen uudelleensijoituksen johtuneen useimmiten tilanteista, joissa vanhempi laiminlyö lastaan, käyttää päihkeitä tai omaa mielenterveysongelmia. Näistäkin päätellen vakavat huostaanoton syyt, jotka eivät pääse poistumaan, ennustavat jo kotiinpaluun

jälkeistä uudelleensijoituksen riskiä. Vakavissa huostaanottotapauksissa on varmasti tarkkaan harkittava, onko lapsen edun mukaista edes tavoitella perheen jälleenyhdistämistä.

5.3 Perheen jälleenyhdistämisen onnistumiset

Perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen tekijöinä nähtiin esteille vastakkaisia asioita kuten vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyö, lapsen ja vanhemman yhteydenpito, vanhemman ja lapsen elämäntilanteen paraneminen ja suunnitelmallinen sosiaalityö. Seuraavissa alaluvuissa avaan näitä onnistumisen tekijöitä yksityiskohtaisemmin.

TAULUKKO 6. Yhdistävä luokka: Perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen tekijät

Perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen tekijät:	
1) Yläkategoria: Vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyö	- alakategoriat: hyvä yhteistyö, huostaanoton hyväksyminen, lapsen asettuminen sijaisperheeseen
2) Yläkategoria: Lapsen ja vanhemman yhteydenpito	- alakategoriat: yhteyden säilyminen, tiivis yhteydenpito, tapaamisten lisääntyminen
3) Yläkategoria: Vanhemman ja lapsen elämäntilanteen paraneminen	- alakategoriat: vanhemman tilanteen tasaantuminen, vanhemman asenne, lapsen psyykinen vointi hyvä
4) Yläkategoria: Suunnitelmallinen sosiaalityö	- alakategoriat: aktiivinen työskentely ja arviointi jokaisen osapuolen kanssa, lapsen etu ohjaavana periaatteena, tietoinen suunnitelma

5.3.1 Vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyö

Syntymävanhempien ja sijaisvanhempien keskinäinen toimiva yhteistyö sekä sitä kautta huostaanoton hyväksyminen ja lapsen asettuminen sijaisperheeseen nähtiin perheen jälleenyhdistämistä edistävänä tekijänä. Myös aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esille

vastaavien tekijöiden edesauttaneen ylipäätään sijoituksen onnistumista (Mantila, Mikkonen & Väinölä 2010, 66–68; Vanhanen 2014, 41).

Hyvä yhteistyö sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä arvioitiin perheen jälleenyhdistämistä edistäväksi tekijäksi. Seuraavissa sitaateissa toimiva yhteistyö vanhempien ja sijaisvanhempien välillä näkyy selvästi.

”Suhtautuminen sijaisperheellä biologisiin vanhempiin ja toisinpäin on ollut mun mielestä hyvin kunnioittava, hyvä yhteistyö, sijaisvanhemmat on lähtenyt heti kivalla tavalla tällaiseen rinnakkaiseen vanhemmuuteen.”

”Tää onkin varmaan tällainen sijaisperhe, että he käyttää sitä energiaa siihen, että esimerkiksi sen yhteydenpidon suhteen, että ne yrittää saada sen positiivisen ratkaisun yhteydenpidon onnistumisen ja sujumisen kannalta, ne koittaa miettiä sitä porukalla, että miten me saadaan tää nyt järkättyä aikataulut ja kuviot, että se onnistuu se tapaaminen.”

”Sijaisperhe lähetti niitä koulutietoja. Yhteistyö on ollut koko ajan avoin ja he ovat tehneet ikään kuin yhdessä sitä työtä omista rooleistaan käsin, että lapsella olisi hyvä ja vakaat olosuhteet.”

Aiempi tutkimus tuo esiin, ettei yhteistyö aina toimi toivotulla tavalla. Kolmasosa syntymävanhemmista on kertonut yhteistyön ja tiedonkulun sijaisperheen kanssa sujuvan riittävän hyvin, kun puolestaan viidesosa vanhemmista on kertonut, ettei yhteistyö toimi ja puolet vanhemmista on todennut tiedonkulussa olevan puutteita (Laakso ja Marjomaa 2010, 59.) Haastatteluista päätellen yhteistyö on varmasti tärkeää, mutta edellä huomioituun nähden yhteistyötä ei välttämättä tapahdu riittävästi suhteessa onnistuneeseen sijoitukseen ja sitä kautta perheen jälleenyhdistämisen tavoitteeseen.

Yhteistyön lisäksi huostaanoton hyväksyminen ja omien ongelmien myöntäminen nähtiin perheen jälleenyhdistämistä edistävänä tekijänä. Puolestaan, jos vanhempi ei pystynyt myöntämään, että ongelmia on ollut, perheen jälleenyhdistäminen näyttäytyi haastavalta toteutua. Marjomaa ja Laakson (2010, 73–74) mukaan noin puolet vanhemmista hyväksyi huostaanoton ja puolet kokivat päätöksen vääräksi. Näin ollen osa vanhemmista pystyy hyväksymään sijoituksen ja osa ei välttämättä koskaan kykene siihen, mutta perheen jälleenyhdistämisen tavoitetta hyväksyminen edesauttaa. Alla haastateltavien kuvauksia huostaanoton hyväksymisen merkityksestä.

”Kyllä mä yleisesti ottaen koen, että jos pystyy hyväksymään sen huostaanoton tai näkemään sen ja oma elämän tilanne on ollut siinä kohtaa sellainen, että enää ei ollut mitään muuta vaihtoehtoa, oli siinä kohtaa lapsen etu, kyllä se vahvistaa ylipäätään

jälleenyhdistämistä, on se sitten tapaamisten lisäämistä tai ihan kotiuttamista sinne sen vanhemman luokse.”

”Jos ei pystytä myöntämään sitä, että oli ongelmia, se ei yleensä lupaa hyvää tai edistä sitä yhteydenpitoa tai jälleenyhdistämistä. Yleensä ne, jotka pystyy myöntämään, että oli elämäntilanteessa haasteita silloin, antaa semmoista tiettyä rauhaa lapselle, semmoista pysyvyyttä sijoitukselle.”

Tärkeää sijoituksen onnistumisen kannalta ja perheen jälleenyhdistämistä edesauttavana tekijänä koettiin myös se, että vanhemmat antoivat lapselle mahdollisuuden kiinnittyä sijaisperheeseen, eivätkä vetäneet lasta jatkuvasti kotiinpäin. Seuraavissa sitaateissa tuon esiin lapsen mahdollisuutta kiinnittyä sen hetkiseen perheeseensä, sijaisperheeseensä.

”Jonkun näköinen lupa annettiin lapsille kiinnittyä, perusluottamus sijaisperheeseen, että hoitavat hyvin. Jos ei biovanhempien hyväksyntää ole sijoituksen on hankala toteuttaa.”

”Biologiset vanhemmat ovat yhteistyöhön asettuneet hyvin, hyväksymisestä en tiedä, yhteistyö etenkin meidän suuntaan toimii, koko ajan oltu heidän kanssaan aika paljon tekemisissä, uskon että se on kanssa yksi tekijä vaikuttanut. Vaikka he eivät olekaan pystyneet hyväksymään huostaanottoa, niin hyväksyneet sijaisperheen ja sen, että lapset siihen voineet asettua jollain tasolla ainakin.”

Joissakin tilanteissa huostaanottoa eivät vanhemmat sinänsä hyväksyneet, mutta siitä huolimatta he pystyivät toimimaan hyvässä yhteistyössä sijaisperheen ja sosiaalitoimen kanssa ja antoivat luvan lapsille asettua sijaisperheeseen. Hyvä yhteistyö ja lupa lapsille asettua sijaisperheeseen nähtiin ensisijaisina onnistuneen perheen jälleenyhdistämisen elementtinä. Mikäli nämä toteutuivat huostaanoton hyväksymisellä ei sinänsä ollut niin isoa painoarvoa jälleenyhdistämisen kannalta.

5.3.2 Lapsen ja vanhemman yhteydenpito

Lapsen ja vanhemman yhteydenpidolla nähtiin olevan haastatteluissa suuri rooli perheen jälleenyhdistämistä ajatellen. Tärkeintä oli, että lapsen yhteys vanhempiinsa säilyi huostaanotosta huolimatta. Yhteyden lisäksi merkittävää oli, että suhde vanhempien kanssa säilyi hyvänä ja luottamuksellisena sekä yhteydenpito säännöllisenä sijoituksen aikana (Valkonen ja Jantunen 2016, 40; Pitkänen 2009, 74). Seuraavassa haastateltavien esiin tuomia näkemyksiä lapsen ja vanhemman yhteydenpidosta perheen jälleenyhdistämiseen liittyen.

”Se hyöty siitä (yhteydenpidosta) oli, että yhteys säilyi vanhempiinsa.”

”On sillä yhteydenpidolla merkitystä, että huostaanotosta huolimatta se lapsen ja vanhemman suhde on pysynyt hyvänä ja luottamuksellisena vanhempi-lapsi roolissa.”

Aineistosta nousi esiin, että tiivis yhteydenpito lapsen ja vanhempien välillä heti huostaanoton alusta lähtien lisäsi perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen mahdollisuutta. Olennaisena nähtiin myös, että lapsen ja vanhemman tapaamisissa ei tullut katkoa vaan ne sujuivat säännöllisesti ja tarpeeksi tiiviisti huostaanoton alusta alkaen. Seuraavassa sitaatissa haastateltava kertoo yhteydenpidon merkityksestä sijoituksen ensimetreiltä alkaen.

”Se on meille niin luontevaa, ne tapaamiset, jo ensimmäisessä assussa heti sijoituksen alkuvaiheessa täytyy olla jokin suunnitelma siitä, että miten ne tapaamiset lähtee toteutumaan. Enää nykyään ei pidetä mitään kovin pitkää sopeutumisaikaa tai asettumisaikaa, mitä joskus on pidetty.”

Myös lapsen ja vanhemman tapaamisten lisäämisellä huostaanoton edetessä nähtiin vaikutusta perheen jälleenyhdistämisen kannalta. Pidemmällä kotilomilla pystyttiin arvioimaan lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta, vanhemmuutta ja lapsen etua. Kotilomat myös antoivat vanhemmalle näyttöä omasta pystyvyydestään vanhemmuudessa ja lapselle mahdollisuuden muodostaa mielipide vanhemman luona olemisesta.

”Lähdettiin lapsen tarpeet edellä ja tää on lähtenyt tässä tapauksessa luonnollisesti liikkeelle aikanaan, lähtien aika pienistäkin tuntimääristä ihan tämmösisistä tuetuista parin tunnin tapaamisista vähitellen aina eteenpäin ensin vanhemman luokse lyhyeksi aikaa muutamia tunteja ja siitä sitten pikkuhiljaa asteittain lisättiin aina tunteja ja jossain kohtaa vuorokausia, se on semmonen maltillinen eteneminen ja sen arvioiminen kokoajan, onko se tapaamismuoto mihin on siirrytty sen lapsen edun mukainen.”

Kaiken kaikkiaan lapsen ja vanhemman yhteydenpito nähtiin tärkeänä tekijänä perheen jälleenyhdistämisen kannalta. Yhteyden säilyminen, tiivis yhteydenpito ja tapaamisten lisääminen lapsen ja vanhemman välillä nähtiin onnistuneen jälleenyhdistämisen kannalta olennaisina tekijöinä. Jokaisessa aineistoni tapauksessa yhteydenpito vanhemman ja lapsen välillä oli huomioitu tärkeänä asiana, sekä tapaamisia järjestetty sijoituksen alusta alkaen lisäämällä niiden määrää kotiinpaluuta kohden.

5.3.3 Vanhemman ja lapsen elämäntilanteen paraneminen

Onnistuneen perheen jälleenyhdistämisen tekijöinä tuotiin esiin vanhemman ja lapsen elämäntilanteen paraneminen. Huostaanotto tehdään vain silloin kun lapsen kehitys vakavasti vaarantuu kodin olosuhteiden tai lapsen oman toiminnan seurauksena, joten vanhemman ja

lapsen tilanteet ja huostaanoton syyt ovat aina moninaiset ja erittäin haastavat. Olennaista perheen jälleenyhdistämistä ajatellen on, että sekä vanhemman että lapsen elämäntilanne on sellainen, että kotiutuminen takaisin syntymävanhemmille on mahdollista. Myös Pitkänen (2009, 65–67) on todennut vanhempien ja lapsen tilanteen parantumisen johtavan herkemmin perheen jälleenyhdistämiseen. Haastatteluiden perusteella vanhemman tilanteen tasaantuminen, vanhemman asenne ja lapsen psyykinen hyvä vointi olivat elämäntilanteen paranemisen tärkeitä osoittimia.

Vanhemman oman tilanteen tasaantuminen ja aktiivisten huolien poistuminen oli keskeisenä tekijänä perheen jälleenyhdistämisen onnistumisessa. Vanhemman voimaantumisen näkeminen sekä suunnitelmien noudattaminen ja asioiden hoitaminen toivat työntekijöihin luottamusta vanhempaa kohtaan. Seuraavissa sitaateissa tuon esiin vanhempien positiivista muutosta ja sovituista asioista kiinnipitämisen tärkeyttä.

”Äiti oli jotenkin siinä vuosien varrella voimaantunut. Löytänyt sitä auktoriteettia.”

”Se vanhemman tilanne on ollut tasainen ja eteenpäin menevä. Positiivisesti se oma elämä.”

”Tiesin siitä, että vanhempi oli noudattanut sitä yhteistä suunnitelmaa ja teot ja puheet olivat samassa linjassa niissä ei ollut ristiriitaa, jos jotain sovittiin ja luvattiin, se toteutui ja tapahtui. Silloin se lisää usein sitä luottamusta työntekijäänsäkin päin, että asiat onnistuu.”

Myös vanhemman oma asenne, kuten yleinen muutoshalukkuus, realistinen näkemys omasta tilanteesta, oman vanhemmuutensa pohtiminen ja tuen vastaanottaminen nähtiin positiivisesti vaikuttavana tekijänä. Myös Balsells ym. (2018, 1567) esittävät, että vanhemmuuden taidot ovat välttämättömiä onnistuneen kotiinpaluun mahdollistamiseksi kuten myös vanhempien kyky itsearviointiin ja oman vanhemmuuden ymmärtämisen lisääntyminen ja selkiytyminen. Seuraavissa sitaateissa tulee esiin vanhemman oman vanhemmuuden pohtiminen ja kyky tietynlaiseen itsearviointiin tilanteestaan sekä lapsen tarpeiden huomioimiseen.

”Ja, että niissä keskusteluissa sen äidin kanssa, hänellä oli tosi hyvää pohdintaansa vanhemmuuteen ja tiedosti ne oman haasteensa eri tavalla kun silloin kun huostaanottopäätös oli tehty.”

”Ajattelen, että jos syntymävanhemmalla on kykyä sellaiseen aitoon itsereflektioon ja siihen, että asioita, joita hän voisi tehdä toisin tai voisi kehittyä vanhempana ja jotenkin näkee ne lapsen tarpeet, niin silloin siinä on mahdollista, että se perheen jälleenyhdistäminen voi toteutua.”

Vanhempien asenne sijaisvanhempia kohtaan nähtiin myös jälleenyhdistämistä edistävänä tekijänä. Tärkeänä nähtiin, että vanhempi näki sijaisvanhempien tärkeyden lapsen elämässä ja mahdollisti lapsen kontaktin sijaisperheeseen mahdollisen kotiutumisen jälkeenkin.

”Biologinen vanhempikin näkee sen, että tämä sijaisperhe on lapselle merkityksellinen ja osa lapsen elämää tulee olemaan ja haluaa pitää sen yhteyden sinne, pitää heidät lapsen elämässä mukana. Jatkuvuus, että tää ei lopu niin kun seinään vaan jatkuvuus, tärkeä palanen siinä lapsen elämää ja niitä aikuisia, jotka välittää hänestä.”

Vanhemman tilanteen lisäksi myös lapsen vakaa tilanne ja hyvä psyykinen vointi nähtiin merkittävänä tekijänä perheen jälleenyhdistämisen kannalta. Nähtiin, että lapsella ei voinut ollut jatkuvaa oireilua tai lapsi ei voinut olla liian traumatisoitunut, mikäli perheen jälleenyhdistämiseen päädyttiin. (vrt. Valkonen & Jantunen 2016, 40; Pitkänen 2009, 74.)

”Hän on pienenä sijoitettu ja elänyt sellaista tavallista arkea hyvin pienestä asti eikä hän ole ehtinyt tavallaan vaurioitua esimerkiksi psyykkisesti eikä ole tarvinnut tällaisia erityisiä tukipalveluita esimerkiksi psyykkisen voinnin kannalta. Ne varhaiset vaiheet on ollut aika suojattuja vaiheita sen jälkeen erityisesti kun tuli sijaisperheeseen.”

”Lapsen osalta ei ollut mitään hänen omassa voinnissaan tai muuta mikä olisi tässä kohtaa estänyt sitä etenemistä. Lapsen vointi myös pystyttiin arvioimaan sellaiseksi, ettei siinä ole mitään aktiivisesti päällä mikä estäisi nyt asian.”

Tärkeänä tekijänä nähtiin se, että akuutteja huolia ei ollut. Pitkään vakaana olleet olosuhteet vanhemman ja lapsen tilanteessa edesauttoivat työntekijää näkemään perheen jälleenyhdistäminen vaihtoehtona. Seuraavassa sitaatissakin kerrotaan lapsen ja vanhemman hyvistä olosuhteista.

”Tässä oli niin hyvä perustilanne, mistä lähettiin, ei oo semmosia isoja haasteita mitä monta kertaa on, että on jo lähtökohtana, että miten tämmöisen, mutta pystyy jo itse työntekijänä lähteä tukemaan sitä ajatuksen tasolla, tässä on mahdollisuudet oikeasti kun tässä on perusasiat ollut pitkään kunnossa.”

Olennainen osa onnistuneessa perheen jälleenyhdistämisessä nähtiin olevan vanhemman ja lapsen tilanteen paranemisessa. Molempien tilanteen tuli olla tasaantunut huostaanoton aikana ja aktiivisten huolien tuli poistua ennen perheen jälleenyhdistämistä. Myös vanhemman oma asennoituminen nähtiin tärkeänä onnistuneen jälleenyhdistämisprosessin kannalta.

5.3.4 Suunnitelmallinen sosiaalityö

Suunnitelmallinen sosiaalityö nähtiin haastatteluissa perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi tärkeänä elementtinä. Aktiivinen työskentely ja arviointi jokaisen osapuolen kanssa, lapsen etu ohjaavana periaatteena ja tietoinen suunnitelma olivat teemoja, jotka nousivat esiin suunnitelmallisen sosiaalityön osalta.

Työskentelyyn otettiin mukaan lapsi, vanhemmat ja sijaisvanhemmat. Seuraavassa haastateltava konkretisoi aktiivista työskentelyä eri osapuolten kanssa.

”Vuoden aikana arvioitiin niillä tapaamisilla sen lapsen kanssa ja äidin kanssa, sijaisvanhempien kanssa. Että se oli sijaishuollon työntekijöiden, jotka sitä arviota teki. Neuvotteluita, kuulemiset, tietenkin rinnalla koko ajan ne perhetyön tapaamiset, niitä oli joka toinen viikko. Oisko niitä asiakassuunnitelmia ollut sen vuoden aikana kolme, kuulemisen lisäksi. Intensiivistä vuoden aikana.”

Aktiivisen työskentelyn lisäksi tuodaan esiin, että tilannetta arvioitiin huolellisesti ja pitkäkestoisesti. Perhetyön tapaamisia toteutettiin myös yhdessä lapsen ja vanhemman kanssa.

”Lapsen kanssa aloitettiin se perhetyö, kotilomia, kun lapsi alkoi enemmän olemaan siellä kotona niin, enemmän sellaisia yhteisiä perhetyön tapaamisia, missä oli äiti ja lapsi molemmat.”

Haastateltavien mukaan suunnitelmallisessa sosiaalityössä lapsen etu toimi ohjaavana periaatteena perheen jälleenyhdistämistäkin ajatellen. Lapsi on aktiivisesti ikätasoisesti mukana työskentelyssä ja arvioinnissa sekä lapsen mielipidettä selvitetään ja kuullaan monipuolisesti.

”Lapsi oli keskusteluissa mukana koko ajan, alusta lähtien kuultu lasta. Lapsen toive oli se kotiutuminen.”

”Lapset on otettu työskentelyyn mukaan. Sosiaalityöntekijä on kuullut lapsia, huhtikuussa on assu, jossa tehdään päätös niin tammikuussa on sosiaalityöntekijä tavannut ja kuullut lapset. Sen jälkeen ollaan käyty lasten ajatuksia tähän liittyen läpi, mutta muuten ollaan sovittu kuntasosiaalityöntekijän kanssa, ettei vielä puhuta kotiutumisesta. Koska se ei ole konkretisoitunut, eikä mitään päätöstä ole vielä tehty.”

Tietoinen suunnitelma perheen jälleenyhdistämiseksi nähtiin onnistuneen perheen jälleenyhdistämisen kannalta ensisijaisena. Tietoisien suunnitelman tuloksena jokaisen osapuolen, lapsen, vanhemman ja sijaisperheen sekä perhetyön työntekijöiden ja muiden osallisten viranomaisten, tulisi tietää, mitä tavoitellaan, miten tavoitteisiin pyritään pääsemään ja mitä kunkin osapuolen tulee tehdä, jotta tavoitteet saavutetaan.

”Siinä on työnjako kuntasosiaalityöntekijän kanssa, että biologisten vanhempien kanssa työskentely hoituu sen kunnan perhehoidon, perhetyön kautta, me ollaan saatu, nyt kun se tehdään ensi kuussa se päätös siitä mahdollisesta huostaanoton purusta, että meidän työntekijät ja meidän tiimivanhemmuusterapeutti on siinä mukana ja pidetään kaksi kolme sellaista yhteistä kaikkien kanssa, siis molempien vanhempien, meidän työntekijöiden, kunnan perhetyön kanssa jotka on työskennellyt biovanhempien kanssa, että hekin olisivat siinä mukana. Tiimivanhemmuuspalavereita. Sillain siinä on suunnitelma hyvä.”

Koekotiutukset suunniteltiin lapsen koulun kannalta tietoisesti usein kesän ajaksi, jotta lapsen oli mahdollista syksyn tultua siirtyä varsinaisesti kotiuduttuaan vanhemman paikkakunnalle kouluun. Suunnitelmassa huomioitiin lapselle paras sykli siirtyä vanhemman luokse asumaan.

”Koekotiutusjakso toteutettiin kesää vasten, että oli sitten kesällä kotiutui, että oli sitten pidemmän ajan ja sitä arvioitiin.”

Vanhemmuuden arviointi ja tuki kuuluivat myös tietoiseen suunnitelmaan. Seuraavassa sitaatissa tavoitteena on ollut, että äiti ottaa enemmän vanhemman roolia suhteessa lapseen kuin kaverin roolia. Myös Höjer (2007, 121) on painottanut tutkimuksessaan sitä, että vanhemman on tärkeää uskaltaa ottaa vanhemman rooli ja vastuu lapsen kotiin palattua.

”Siinä oli loppuvaiheessa perhetyötä, jotenkin siinä perhetyön tavoitteena, että äiti ottaa enemmän vanhemman roolia kuin kaverin roolia. Ehkä se, että sosiaalityöntekijälähtöisesti lähdettiin tekemään sitä arvioita, että lapsi kotiutuisikin, että se otettiin yhtenä vaihtoehtona huomioon sijaishuoltopaikan muutoksen rinnalla, että kun se tuli eteen.”

Kokonaisuudessaan suunnitelmallisella sosiaalityöllä mahdollistetaan, että jokainen osapuoli osallistetaan prosessiin, tehdään yhteistyötä yhteisten tavoitteiden eteen, järjestetään pitkäjänteinen ja huolellinen arviointi sekä lapsen edun toteutuminen. Pitkäjänteisellä ja huolellisella arvioinnilla, suunnitelmalla ja tuella puolestaan tehdään mahdolliseksi se, että tilanne pysyisi mahdollisimman vakaana vanhemman luona myös koekotiutuksen jälkeen ja, että uusia sijoituksia lapselle ei enää jouduttaisi tekemään. Suunnitelmallinen sosiaalityö joka tapauksessa nähtiin edesauttavan onnistunutta perheen jälleenyhdistämistä.

6. KOHTI VAIKUTTAVAA PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISTÄ

Tämä tutkimus tarkasteli niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseen sekä tekijöitä, jotka estävät sen onnistumista perhehoidossa. Tarkoituksena oli myös lisätä tietoutta tämän hetken toimintamalleista perheen jälleenyhdistämiseksi. Tutkimuksen aineistona käytettiin perhehoidon työntekijöiden teemahaastatteluja.

Haastatteluissa käsiteltiin viittä eri tapausta, jotka käsittivät seitsemän sijoitettuna ollutta lasta. Näissä perheen jälleenyhdistäminen on parhaillaan meneillään tai toteutunut lähiaikoina lapsen ollessa joko koekotiutuksella tai kotiutuneena vanhempansa luokse. Tapauksiini kuului eri ikäisinä sijoitettuja ja kotiutuneita tyttöjä ja poikia sekä sisaruksia. Huostaanotot olivat kestäneet kahdesta kahdeksaan vuotta ja tapauksien lapset olivat sijoitettuina vierasperheisiin. Huostaanoton syyt liittyivät pääosin vanhemmuuden puutteisiin, päihde- ja mielenterveysongelmiin, perushoivan puutteeseen ja perheväkivaltaan. Pääosin tapauksien vanhempien ja sijaisvanhempien suhtautuminen toisiinsa oli hyväksyvää.

Tiivistetysti suunnitelmallisuus, huostaanottoa edeltäneiden tilanteiden paraneminen, hyvä yhteistyö eri osapuolten kesken ja perheyhteyden säilyminen näyttäytyivät tärkeinä tekijöinä mahdollisen perheen yhdistämisen kannalta. Haittaavina tekijöinä puolestaan esiintyivät päinvastaiset tekijät kuten suunnitelmallisuuden puute ja se, että huostaanoton syyt eivät päässeet poistumaan eikä vanhempien kuntoutustarpeisiin kyetty vastaamaan.

Vähäinen aiempi tutkimus sekä tämä tutkimus valottavat niitä mahdollisuuksia ja puutteita, mitä lastensuojelun sosiaalityössä tarvitaan perheen jälleenyhdistämisen mahdollistamiseksi. Tiedetään, että perheen jälleenyhdistämisiä etenkin perhehoidossa tapahtuu vähän, mutta syistä niiden vähäisen määrän taustalla on niukasti tietoa. Tämä tutkimus pyrki avaamaan niitä estäviä ja onnistumisia mahdollistavia tekijöitä perheen jälleenyhdistämiseksi. Tutkimukseni vahvistaa aiempaa suomalaista ja kansainvälistä tutkimustietoa aiheesta. Tutkimukseni tukee muun muassa sitä tietoa, että syntymävanhemmat saavat liian vähän tukea sijoituksen jälkeen (Esim. Pitkänen 2011; Hoikkala & Heinonen 2013; Marjomaa & Laakso 2010). Suunnitelmallisen sosiaalityön puute ja konkreettisten tavoitteiden sekä toimien puuttuminen esiintyi tässä ja aiemmassa tutkimuksessa selkeästi (Hoikkala & Heinonen 2013, 44–46).

Lainhenki ei automaattisesti johda siihen, että tavoitteellisia perheen jälleenyhdistämisiä tapahtuisi, eikä laki anna käytäntöön esimerkiksi niitä resursseja, joita sosiaalityö vaatisi perheen jälleenyhdistämiseksi. Huostaanotosta on tutkimusta, tietotaitoa ja sen vaativuus tunnustetaan yleisestikin, mutta huostaanoton lakkaamisesta ja perheen jälleenyhdistämisestä ei ole tarpeeksi tutkimusta, eikä välttämättä tietotaitoa sen toteuttamiseenkaan ole. Perheen jälleenyhdistäminen on kyllä huomioitu olevan yhtä vaativa tehtävä kuin huostaanottoakin, mutta ehkä perheen yhdistäminen jää muun lastensuojelutyön jalkoihin ja tavoitteellinen työ muun muassa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi liian vähälle. Pitkänen (2011) on tuonut myös esille, että sijaishuollon aikana sosiaalityössä keskitytään lapseen. Tämän olen kokenut myös itse työskennellessäni perhehoidossa ja teema nousee esille myös tästä tutkimuksesta. Työskentelyorientaation lapsikeskeisyys saattaa hämärtää prosessista syntyvävanhemmat liian etäälle. Seuraavassa tuon esille tämän tutkimuksen sekä aiemman tutkimuksen valossa tulkintaani mahdollisista vaikuttavan perheen jälleenyhdistämistyön malleista.

Työskentelytapojen ja -orientaatioiden pohtiminen sijaishuollon ja etenkin perhehoidon sosiaalityössä on paikallaan. Voisiko lapsilähtöistä ajattelua muokata perhesensitiiviseksi ajattelumalliksi tai voisiko vanhemman näkökulmaa tuoda lapsen keskiössä olon lisäksi esille. Pystyisikö perheyhteisötyöskentelyllä tai systeemisellä perhehoidon mallilla vastaamaan perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuden lisäämiseen.

Näen, että onnistunut sijoitus voi herkemmin mahdollistaa perheen jälleenyhdistämisen toteutumisen. Onnistunut sijoitus on kaikkien osapuolten etu ja toive, ja mikäli onnistunut sijoitus saavutetaan, voidaan saavuttaa myös perheen jälleenyhdistäminen. Esittelen alla tutkimuksen perusteella luomani mallin mahdollisista kehitysehdotuksista kohti vaikuttavaa perheen jälleenyhdistämistä.

Ensimmäiseksi avaan perheyhteisötyöskentelyn mallia. Perheyhteisötyöskentelyn malli on käytössä Helsingin perhehoidossa ja vastaavanlainen Keinu-malli Espoon perhehoidossa. Perheyhteisötyöskentelyssä pääpainona on, että lapsi, vanhemmat ja sijaisvanhemmat toimivat yhdessä lapsen ympärillä sijoituksen alusta lähtien. Lapsen perheyhteisölle järjestetään omia päiviä heti sijoituksen alusta alkaen, jolloin yhteisö tekee yhdessä lapsen kanssa jotain mielekäästä. Yhdessä tekeminen vahvistaa vanhemman sijoituksen hyväksymistä, vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyön onnistumista, lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa sekä

vanhemman omaa kuntoutumista. (Perheyhteisötyöskentely Helsingin sijoituksen sosiaalityössä 2019; Koponen & Linna 2014.) Perheyhteisötyöskentely voi edesauttaa onnistuneeseen sijoitukseen pääsemistä sekä sitä kautta perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta.

Toiseksi pohdin perhesensitiivistä työskentelymallia. Perhesensitiivisessä työskentelyssä koko perhe, biologinen vanhempi mukaan lukien, otetaan prosessiin mukaan niin, että lapsen etu näyttäytyy ohjaavana periaatteena. Perhesensitiivinen työskentely on herkkätunteista ja pitkäjänteistä koko perheen huomioonottavaa tukea ja toimintaa (Kivistö & Hoikkala 2014, 35). Pitkänen (2011, 7) puhuu myös lapsisensitiivisestä vanhemmuustyöstä, jossa työskennellään lapsen edun vahvistamiseksi myös vanhempien kanssa. Pitkänen (2011, 122) näkeekin, että vanhempien tukematta jättäminen pitkittää lapsen sijoitusta eikä perheen jälleenyhdistäminen tällöin mahdollistu. Perhesensitiivisesti toimien myös vanhempi pystyy ymmärtämään lapsen tarpeet ja sitä kautta voi hyväksyä sijoituksen, yhteydenpito lapsen kanssa toimii, yhteistyö sijaisvanhempien ja vanhemman välillä onnistuu sekä vanhemman kuntoutuminen mahdollistuu. Tätä kautta sijoitus voi onnistua ja perheen jälleenyhdistäminen mahdollistua.

Kolmantena ajattelen, että vaikutteita voisi ottaa perhehoidon systeemisestä mallista. Systeemistä mallia tehdään tiimityönä työntekijöiden kesken. Mallissa keskitytään sijoitetun lapsen merkityksellisten ihmissuhteiden laatuun ja sujuvuuteen sekä mallin pääperiaatteena on asiakkaiden toimijuuden ja osallisuuden lisääminen. Systeemisessä mallissa arvona on pitää perheet yhdessä ja tuoda esiin perhehoidon suhdeperustaisuus. (Lahtinen ym. 2018, 110–113.) Suhdeperusteisella työskentelyllä otetaan lapsen tärkeät ihmiset mukaan työskentelyyn, jota kautta sijoitus ja perheen jälleenyhdistämisen voivat onnistua.

Kaikissa esittämissäni malleissa on taustalla sama ajatus. Otetaan koko lapsen perheyhteisö, biologiset vanhemmat mukaan lukien, sisälle työskentelyyn ja kohtaamisiin heti sijoituksen alusta alkaen ja ohjataan perheitä jo tähän sijoitusta valmisteltaessa. Annetaan vanhemmille tarvitsemansa tuki, ohjataan vanhemman ja sijaisvanhempien yhteistyötä hyvään suuntaan ja sitoutetaan lapsen ympärillä olevat aikuiset lapsen tarpeiden huomioimiseen. Alle olen koonnut mallit yhteen taulukkoon.

TAULUKKO 4. Kohti vaikuttavaa perheen jälleenyhdistämistä

Vaihe 1	Vaihe 2	Vaihe 3	Lopputulos
Perheyhteisötyöskentely	Hyväksyminen, yhteistyö, yhteydenpito, kuntoutuminen	Sijoituksen onnistuminen	Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuus
Perhesensitiivinen työskentely	Hyväksyminen, yhteistyö, yhteydenpito, kuntoutuminen	Sijoituksen onnistuminen	Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuus
Perhehoidon systeeminen malli	Hyväksyminen, yhteistyö, yhteydenpito, kuntoutuminen	Sijoituksen onnistuminen	Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuus

Kriittisenä kohtana sijoituksen onnistumista tai perheen jälleenyhdistämisen onnistumista ajatellen on nimenomaan sijoituksen alkuvaihe. Esimerkiksi Espoossa ja Helsingissä on otettu käyttöön perhesijoituksen alkuvaiheen tuen malli, johon kuuluu aiemmin esittelemäni perheyhteisötyöskentely- ja keinumallit. Näen, että juuri tämäntyyppisille uudensuuntautumiselle on laajemminkin tarve perheen jälleenyhdistämistä ajatellen.

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää niitä tekijöitä, jotka estävät ja edistävät perheen jälleenyhdistämisen onnistumista. Koen tutkimuksen vastanneen tutkimusasetelmaan ja tuoneen esiin perhehoidon työntekijöiden tuottamia kokemuksia perheen jälleenyhdistämisestä ja sen esteistä sekä onnistumisista. Pienen haastatteluaineiston vuoksi tutkimustuloksia ei pysty yleistämään laajemmin, mutta ne kertovat viidestä ainutlaatuisesta tapauksesta, jossa perheen jälleenyhdistäminen on toteutunut. Aiemman vähäisen suomalaisen tutkimustiedon jatkeeksi, tutkimuksella on selvästi painoarvoa ja tarvetta sekä niin kuin alussa toin esiin, laadullisen tutkimuksen tarve perheen jälleenyhdistämisestä on suuri. Lisäksi tutkimus toi esiin nimenomaan perhehoidossa työskennelleiden työntekijöiden kokemuksia perheen yhdistämisestä, mitä ei juuri ole ollut saatavilla. Työntekijöiden kokemusmaailma voi antaa laajan kokonaiskuvan perheen jälleenyhdistämisestä, sillä heillä saattaa olla paljon näkemystä

muun muassa erilaisista sijoituspoluista, asiakkaista ja perheenyhdistämisprosesseista. Yleisesti ottaen tutkimukseni kuitenkin vahvisti sitä vähäistä aiempaa suomalaista tutkimusta niiden tekijöiden osalta, jotka edesauttavat ja estävät perheen jälleenyhdistämisen onnistumista.

Kaiken kaikkiaan on vaikea sanoa, minkä vuoksi Suomessa tapahtuu vähän perheen jälleenyhdistämissä verrattuna muihin maihin. Toisaalta kansainvälisesti perheen jälleenyhdistämissä tehdään enemmän, mutta osa perheen jälleenyhdistämisistä myös epäonnistuu ja lapsi kotiutetaan vanhemmilleen joskus liiankin heikoin perustein. Lapsen etu on kuitenkin, että perheen jälleenyhdistämistyö tehdään kattavasti ja olosuhteita arvioidaan pidemmällä aikavälillä. Ilman intensiivistä tukea ja yhteistyötä tuskin voidaan päästä monipuoliseen ja jatkuvaan arviointiin niistä olosuhteista ja tilanteista, joihin lapsi olisi kotiutumassa. Lapsen etu on myös huomioida, että osa lastensuojelutilanteista on niin vaikeita, ettei perheen jälleenyhdistäminen tule edes kysymykseen.

Joka tapauksessa perheen jälleenyhdistäminen on monitahoinen ja vaikea tehtävä. Perheen jälleenyhdistämisen vähäisyyden syiden kokonaisvaltainen arvioiminen vaatii tulevaisuudessa lisää tutkimusta. Myös kansainvälisesti vertailevalle tutkimukselle voisi olla paikkansa. Vertaileva tutkimus saattaisi tuoda selkeämmin esiin yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia esimerkiksi tavoissa toimia sijoitetun lapsen kotiutumiseksi sekä nostaa esiin kaikkein toimivimpia käytäntöjä perheen jälleenyhdistämiseksi.

Tutkimukseni antaa jonkinlaisen kuvan niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseen heikentävästi tai edesauttavasti. Suomalaisen tutkimuksen vähäisyydestä johtuen huostaanoton ohella tärkeän aiheen, perheen jälleenyhdistämisen tutkiminen, kaipaa selvästi lisätutkimusta jatkossakin. Toivon, että tutkimukseni herättää kiinnostusta sosiaalityön käytännön harjoittajien, mutta myös tutkijoiden keskuudessa siten, että mielenkiinto herää tutkia tätä aihetta lisää. Toivon, että osana Pesäpuu ry:n Munperheet - tutkimushanketta tutkimukseni edesauttaa uudenlaisten näkökantojen esille tuloa perheen jälleenyhdistämiseksi Suomessa.

LÄHTEET

Aarnio, Noora (2016) Huostaanoton jälkipuinti ja uudet oivallukset: Eräs huostaanotto prosessi äidin näkökulmasta. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (Toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Balsells, Maria & Pastor, Crescencia & Amorós, Pere & Mateos, Ainoa & Ponce, Carmen & Navajas, Alicia (2014) Child welfare and successful reunification through the socio-educative process: Training needs among biological families in Spain. *Social Sciences* 3, 809–826.

Balsells, Maria & Pastor, Crescencia & Cruz, Molina & Fuentes-Pelaez, Nuria & Vázquez, Noelia (2017) Understanding social support in reunification: The views of foster children, birth families and social workers. *British Journal of Social Work* 47, 812–827.

Balsells, Maria & Mateos Inchaurredo, A. & Urrea Monclus, A. & Vaquero Tio, E. (2018) Positive parenting support during family reunification. *Early Child Development and Care* 188(11), 1566–1578.

Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 15.2.2020.

Euroopan ihmisoikeussopimus (1950).

Farmer, Elaine & Wijedasa, Dinithi (2013) The reunification of looked after children with their parents: What contributes to return stability? *British Journal of Social Work* 43(8), 1611–1629.

Farmer, Elaine (2014) Improving reunification practice: Pathways home, progress and outcomes for children returning from care to their parent. *British Journal of Social Work* 44(2), 1611–1629.

Font, Sarah A & Sattler, Kierra M.P & Gershoff, Elizabeth (2018) When home is still unsafe: From family reunification to foster care reentry. *Journal of Marriage and Family* 80(5), 1333–1343.

Hallituksen esitys eduskunnalle (2010) HE 331/2010 vp.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100331.pdf> . Viitattu 17.2.2020.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijän kuvaamana. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (Toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. Selvitys Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkautetuista huostassapidoista. Raportti 15/2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Hoikkala, Susanna & Heinonen, Hanna (2013) Samalla puolella? Näkökulmia perheen jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(4), 421–432.

Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa (toim.) Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Väestöliitto.

https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7549b7ec6ad55c6d5e9d8aaabfc6ccdf/1582562453/application/pdf/3231118/H%C3%A4m%C3%A4l%C3%A4inen_Perhehoitoon%20sijoitettujen_net.pdf . Viitattu 24.2.2020.

- Höjer, Ingrid (2007) Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Brukare och forskare samverkar. Stiftelsen. Allmänna Barnhuset 2007:2.
- Janhunen, Tarja (2008) Jotta sijoituksen kestäisivät. Teoksessa Ketola, Jari (Toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lapsen ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jokinen, Juha (2006) Esitys toimenpiteistä huostaanottomenettelyn kehittämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Huostaanottotyöryhmän loppuraportti 31.1.2006. <https://thl.fi/documents/10542/473715/Loppuraportti%20150106.pdf> . Viitattu 14.2.2020.
- Ketola, Jari (2008) Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, Jari (Toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Kivistö, Jaana & Hoikkala, Susanna (2014) Syntymäperheiden ja nuorten kanssa työskentely sijoituksen aikana – Nuorten näkökulma. Lastensuojelun keskusliitto.
- Koponen, Taina & Linna, Marja-Riitta (2014) ”Kaksoiserikoiselämää” Tunteet tuulemaan ja Keinuu keinumaa lastensuojelun perhehoidossa. Opas Keinuu-ajattelu- ja toimintamallista. Perhehoitoliitto ry.
- Kuokkanen, Julia (2018) Lastensuojelun keskusliitto. Pysyvät ratkaisut sijaishuollossa – katsaus Pohjoismaisiin käytäntöihin. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Pysyvät-ratkaisut-sijaishuollossa.pdf> Viitattu 12.2.2020.
- Känkänen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa -hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lahtinen, Pia & Peltonen, Reetta & Petrelius, Päivi & Pynnönen, Jaana & Raivio, Marketta & Santanen, Johanna & Valli, Minna (2018) Systeminen työote lastensuojelun perhehoidossa. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) Uudistuva lastensuojelu -kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018.
- Laine, Susanna & Pösö, Tarja & Ujula, Tatu (2018) Apotio lastensuojelussa – lukumääristä ja ominaispiirteistä. Yhteiskuntapolitiikka 83(2), 199–207.

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> . Viitattu 10.2.2020.

Lietz, Cynthia A & Lacasse, Jeffrey R & Cacciatore, Joanne (2011) Social support in family reunification: A qualitative study. *Journal of family social work* 14(1), 3–20.

Lindi, Mia (2018) Perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen edellytyksiä ja haasteita. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2000-2018. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapsi-, nuoriso- ja perhesosiaalityön erikoistumiskoulutus, lopputyö.

Mantila, Ritva & Mikkonen, Marjo & Väinölä, LeenaMaaria (2008) Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa: lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto.

Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (2010) Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia lastensuojelun perhehoitoon. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 17.

Mikkonen, Marjo (2008) Helsinkiläistä lasten perhehoitoa kolmelta vuosikymmeneltä. Tutkimuksia 2008:1. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Perheyhteistyöskentely Helsingin sijoituksen sosiaalityössä (2019) Helsingin kaupunki, sijoituksen sosiaalityö, Lapsen tähtitiimi 2019.

Pitkänen, Miia (2009) Yhteiseen elämään –Huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Marginalisaatiokysymysten erikoisala. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto. Marraskuu 2008.

Pitkänen, Miia (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 26.

Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (Toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Pösö, Tarja & Toivo, Virve & Kalliomaa-Puha, Laura (2019) ”Haluaa kotiin äidin luo” – erimielisyydet ja lapsen etu huostaanoton jatkamista koskevissa valituksissa ja hallinto-oikeuden ratkaisuisissa. *Oikeus* 48(3), 226–243.

Shaw, Ian & Holland, Sally (2014) *Doing qualitative research in social work*. London: Sage.

Skivenes, Marit & Tefre, Øyvind Samnøy (2012) Adoption in child welfare systems. A cross-county analysis of child welfare workers’ recommendations for or against adoption. *Children and Youth Services Review* 34(11), 2220–2228.

STM (2013) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19:2013. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2949/2013> . Viitattu 10.2.2020.

Tilastoraportti (2018a) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot 2016.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136279/Tr09_18.pdf?sequence=5&isAllowed=y . Viitattu 12.2.2020.

Tilastoraportti (2018b) Lastensuojelu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5 .

Viitattu 12.2.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovila, Pirjo (2008) Jotta sijoituksen kestäisivät. Teoksessa Jari Ketola (Toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lapsen ja vanhemmuuden tueksi*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Viitattu 11.2.2020.

Valkonen, Leena (2008) Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Jari Ketola (Toim.) *Sijaita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Valkonen, Leena & Janhunen, Tarja (2016) Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 45/2016.

Vanhanen, Sonja (2014) Kuka auttaisi meidän perhettä? Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen —kehittämishankkeen raportti. Forssa: SOS-Lapsikylä.

Vinnerljung, Bo & Öman, Maria & Gunnarson, Thomas (2004) Återplacering av barn i dygnsvård: - hur vanligt är det? Socialvetenskaplig tidskrift 1(11), 54–75.

Wulczyn, Fred (2004) Family reunification. *The Future of Children* 14(1), 95–113.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991.

LIITTEET

1 Liite: Tiedote tutkittaville

Tiedote tutkittaville:

#Munperheet –hankkeessa kerättävät tutkimusaineistot

Pesäpuu ry:n #Munperheet -hankkeessa tarkastellaan lapsen kotiin paluuta eri näkökulmista. Näin syntyy myös tätä erittäin vähän tutkittua, aihetta valottavaa, ainutlaatuista tutkimuksellista aineistoa. Tämän hankkeessa syntyvän aineiston saaminen tutkimukselliseen käyttöön on tärkeää.

#Munperheet -hanke tekee yhteistyötä Tampereen yliopiston (TAU) Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan (SOC) sosiaalityön tutkinto-ohjelman kanssa tutkimuksellisen aineistopankin keräämiseksi. Tavoitteena on koota Pesäpuu ry:n #Munperheet -hankkeeseen liittyvää aineistoa TAU:n sosiaalityön tutkijoiden ja pro-gradu-tutkielman tekijöiden tutkimustarkoituksiin.

Tutkimuksessa käytettävät aineistot syntyvät osana Pesäpuu ry:n toimintaa, jossa Tampereen kaupunki on yhtenä kumppanina. Toimintaan osallistuvia informoidaan näin syntyvän aineiston tutkimuskäytöstä ja heillä on mahdollisuus myös kieltää heitä itseään koskevan aineiston tutkimuskäyttö. Aineistonkeruussa ja tutkimuksissa noudatetaan Pesäpuun tutkimusstrategian mukaisia eettisiä periaatteita: <https://pesapuu.fi/pesapuu/tutkimus/>

Kerätty tutkimusaineisto tullaan säilyttämään tietoturvallisesti Tampereen yliopiston sähköisessä järjestelmässä. Aineistoon ei ole pääsyä muilla kuin luvan saaneilla ja heidän ohjauksessaan tai kumppaninaan tutkimusta tekevillä TAU:n sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijoilla ja opettajilla. Tutkimusaineisto hävitetään tietoturvallisesti viimeistään vuoden 2025 lopussa. Tutkimuksen raportoinnissa noudatetaan normaaleja tutkimuseettisiä periaatteita, joiden mukaan yksittäiset henkilöt eivät ole ulkopuolisten tunnistettavissa.

Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa on pitkät perinteet lapsia, perheitä ja lastensuojelua koskevalle tutkimukselle. Pesäpuu ry:n toiminnassa syntyvä aineisto vahvistaa osaltaan tämän teema-alueen tutkimusta.

Tampereen kaupunki on antanut tutkimusluvan aineiston keräämiseen ajalla 2.4.2018-31.3.2020 ja säilyttämiseen vuoden 2025 loppuun asti.

Aineiston jatkokäyttöä koskevista tiedusteluista vastaavat:

Tampereen yliopistossa: professori Hannele Forsberg, p. 050 318 6073, email: hannele.forsberg (at) tuni.fi

Pesäpuu ry:ssä: kehittämisspäällikkö Piia Lahtinen (Pesäpuu ry.) p. 040 188 1461, email: pia.lahtinen (at) pesapuu.fi

33014 Tampereen yliopisto | Puh. 0294 5211 | Y-tunnus 2844561-8 | www.tuni.fi

2 Liite: Suostumus tutkimukseen

#Munperheet –hanke –suostumus tutkimukseen

Minulle on annettu #Munperheet –hankkeentiedotetutkittaville

Olen osallistunut hankkeen tapahtumaan/ haastatteluun/kyselyyn tai muuhun tiedonkeruuseen

- Tapahtuma _____
- Päivämäärä _____

• Paikka _____

Suostumus toiminnan tallentamiseen tutkimuskäyttöön ilman henkilökohtaisia tunnistetietoja
#Munperheet –hankkeen tiedotteen mukaisesti.

Suostun edellä mainitussa tilanteessa kerätyn aineiston tallentamiseen.

Tampereella __/__/201__

Allekirjoitus: _____

Nimen selvennys: _____

Aineiston kerääjän allekirjoitus: _____

Nimen selvennys: _____

33014 Tampereen yliopisto | Puh. 0294 5211 | Y-tunnus 2844561-8 | www.tuni.fi

3 Liite: Haastattelukysymysrunko

Haastattelukysymykset	
Taustatiedot Ikä (kotiutuksen tapahtuessa) Sukupuoli Sijoituksen kesto (huostaanottopäätöksestä-huostaanoton purkuun)	
Asiakkuus Millaiset olivat huostaanoton alkuperäiset syyt? Oliko sijaiskoti läheisverkostoperhe, ns vierasperhe vai ostopalveluperhe? Millainen oli sijaisvanhempien asenne lapsen syntymävanhempiin?	

<ul style="list-style-type: none"> • hyväksyvä • torjuva, arvosteleva • vaihtelee ajankohdan mukaan <p>Millainen oli syntymävanhempien/vanhemman asenne sijaiskotiin?</p> <ul style="list-style-type: none"> • hyväksyvä • torjuva, arvosteleva • vaihtelee ajankohdan mukaan <p>Tapaamistiheys viimeisen vuoden aikana lapsen ja sen syntymävanhemman välillä, jolle lapsi kotiutettiin.</p>	
Perheenjälleenyhdistäminen	
<p>Käynnistyminen</p> <p>Miten jälleenyhdistäminen on lähtenyt liikkeelle/kuka ottanut puheeksi, kenen kanssa, missä tilanteessa?</p> <p>Miten perheen jälleenyhdistäminen huomioitiin lapsen asiakassuunnitelmassa huostassapidon aikana?</p> <p>Oliko vanhemmalle tehty vanhemman asiakassuunnitelma vuosittain? Oliko suunnitelmien tavoitteet konkreettisia?</p> <p>Miten vanhemman ja lapsen yhteydenpitoa tuettiin huostaanoton eri vaiheissa?</p> <p>Millainen vaikutus lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidolla ja sen tukemisella oli perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi?</p> <p>Mitkä muut tekijät vaikuttivat perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseen?</p>	
<p>Eteneminen</p> <p>Miten perheen jälleenyhdistämistä lähdettiin työstämään?</p> <p>Mikä edesauttoi perheen jälleenyhdistämisen onnistumista?</p> <p>Mikä hankaloitti perheen jälleenyhdistämisen edistämistä?</p> <p>Mitä työntekijät ajattelivat prosessin edetessä?</p>	
<p>Lopputulokset</p> <p>Mihin asiassa päädyttiin?</p> <p>Mitkä tekijät vaikuttivat perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseen?</p>	

<p>Arviointi</p> <p>Miten tilannetta arvioitiin?</p> <p>kuka sitä arvioi?</p> <p>Kauan arviointi kesti?</p>	
<p>Osallisuus</p> <p>Miten eri osapuolet olivat osallisina prosessin alussa, edetessä ja päättyttyä?</p> <p>Miten koit työntekijänä olleesi mukana?</p> <p>Miten lasta kuultiin ja autettiin?</p> <p>Millaista tukea sijaisvanhempai sai?</p> <p>Miten syntymävanhempaa tuettiin?</p>	
<p>Työntekijän tunteet</p> <p>Millaisia tunteita prosessi herätti työntekijässä?</p>	
<p>Nykytilanne</p> <p>Miten tilanne päättyi?</p> <p>Mikä tilanne on nyt?</p>	
<p>Tulevaisuus</p> <p>Miten tilanne jatkuu tulevaisuudessa?</p>	
<p>Tuki</p> <p>Mitä konkreettista tukea tarvittiin? Järjestyikö tällainen tuki?</p> <p>Millaista tukea olisi tarvittu?</p> <p>Koetko, että perheenjälleenyhdistämiseen on tarpeeksi resursseja käytössä? Perustele vastauksesi.</p>	.
<p>Reflektointi</p> <p>Kun katsot taaksepäin, millaisia ajatuksia prosessista herää?</p> <p>Tekisitkö jotain toisin?</p>	

<p>Lastensuojelun perhehoidossa toteutuu varsin vähän perheenjälleenyhdistämissiä. Mistä arvelet(te), että tämä voisi johtua?</p> <p>Pitäisikö perheen jälleenyhdistämissiä toteutua perhehoidossa enemmän? Perusteletko vielä vastauksesi.</p>	
<p>Onnistuneen perheenjälleenyhdistämisen elementit</p> <p>Mistä tiesit, että perheenjälleenyhdistäminen voisi onnistua?</p> <p>Hyväksyikö vanhempi huostaanoton? Millainen vaikutus mahdollisella hyväksymisellä/vastustamisella oli jälleenyhdistämisen kannalta?</p> <p>Mitä vielä haluat sanoa onnistuneesta perheen jälleenyhdistämistämistä?</p>	